

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO
POUČEVANJE STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI V OSNOVNI ŠOLI

Študijski program:

SLOVENISTIKA – D

SOCIOLOGIJA KULTURE – D

Mentorica: red. prof. dr. Boža Krakar Vogel

LJUBLJANA, 2014

BLANKA DELALUT

ZAHVALA

»Nobena pot ni ravna, nobena pot ni revna, a vsaka je zahtevna in tvoja ena sama – GLAVNA.« (Tone Pavček)

Za strokovno pomoč, napotke in usmerjanje pri pisanju diplomske naloge se zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Boži Krakar Vogel. Iskrena zahvala tudi prof. Nataliji Kogovšek, ki mi je omogočila vpogled v poučevanje starejše književnosti. Ne nazadnje pa se zahvaljujem še družini za finančno in moralno pomoč ves čas študija ter prijateljem in študijskim kolegom, ki ste mi z nasmejanimi dnevi dajali moči za dokončanje študija.

KAZALO VSEBINE

UVOD.....	1
1 OPREDELITEV POJMOV (STAREJŠA) KNJIŽEVNOST, LITERATURA IN SLOVSTVO.....	3
1.1 VREDNOTENJE IN UMETNIŠKOST LITERARNEGA DELA	6
1.1.1 FUNKCIJE KNJIŽEVNOSTI.....	8
1.2 OPREDELITEV POJMA STAREJŠA SLOVENSKA KNJIŽEVNOST	9
1.2.1 PROBLEMATIKA ČASOVNE OPREDELITVE POJMA STAREJŠA KNJIŽEVNOST	9
1.2.2 POMEN STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI ZA KULTURNO ZGODOVINO SLOVENSKEGA NARODA	14
1.2.2.1 SREDNJI VEK.....	15
1.2.2.2 PROTESTANTIZEM IN KONSTRUIRANJE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI	15
1.2.2.3 RAZDOBJE KATOLIŠKE PRENOVE	16
1.2.2.4 DOBA RAZSVETLJENSTVA IN NARODNEGA PREBUJENJA	17
1.2.2.5 OBDOBJE SLOVENSKE ROMANTIKE.....	17
1.3 TUJOST (STAREJŠE) SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI.....	18
2 DIDAKTIKA (STAREJŠE) SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI.....	23
2.1 DIDAKTIKA KNJIŽEVNOSTI.....	23
2.1.1 KNJIŽEVNOST KOT UČNI PREDMET	24
2.1.2 DEJAVNIKI POUKA KNJIŽEVNOSTI.....	24
2.1.2.1 KNJIŽEVNOST KOT UČNA VSEBINA	25
2.1.2.2 UČENČEVO BRANJE KOT DEJAVNIK POUKA KNJIŽEVNOSTI	25
2.1.2.3 UČITELJ PRI POUKU KNJIŽEVNOSTI	26
2.1.3 CILJI POUKA KNJIŽEVNOSTI.....	27
2.2 ZAKAJ POUČEVATI KNJIŽEVNOST?.....	28
2.3 DIDAKTIKA POUKA STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI.....	30
2.3.1 ALI JE POUČEVANJE STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI ZA UČITELJE LAHKO IZZIV?	31
3 PREGLED UČNEGA NAČRTA IN BERIL ZA OSNOVNO ŠOLO.....	35
3.1 UČNI NAČRT PREDMETA SLOVENŠČINA ZA PROGRAM OSNOVNE ŠOLE	35
3.1.1 PREGLED BESEDIL STAREJŠE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI V UČNEM NAČRTU ZA 8. IN 9. RAZED	37
3.2 PREGLED IN PRIMERJAVA POTRJENIH BERIL ZA 8. IN 9. RAZRED DEVETLETNE OSNOVNE ŠOLE.....	39
3.2.1 ZALOŽBA ROKUS KLETT	40
3.2.2 ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA	41
3.2.3 DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE	42
4 POUČEVANJE STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI V OSNOVNI ŠOLI.....	46
4.1 OBRAVNAVA UČNIH UR IN UGOTOVITVE	46
4.1.1 UČNA URA: PROTESTANTIZEM	46
4.1.2 UČNA URA: RAZSVETLJENSTVO (Vodnik: Dramilo)	47
4.1.3 UČNA URA: ROMANTIKA (Prešeren: Zdravljica)	48
4.1.4 UČNA URA: REALIZEM (Jenko: Gôri)	49

4.1.5 UČNA URA: REALIZEM (Jenko: Tilka)	49
4.2 PREDLOGI ZA UVODNO MOTIVACIJO UČNE URE	51
4.2.1 UČNA URA: PROTESTANTIZEM	51
4.2.2 UČNA URA: RAZSVETLJENSTVO (Vodnik: Dramilo)	52
4.2.3 UČNA URA: ROMANTIKA (Prešeren: Zdravljica)	53
4.2.4 UČNA URA: REALIZEM (Jenko: Tilka)	54
5 SKLEP.....	56
LITERATURA IN VIRI	61

POVZETEK

Pojem starejša slovenska književnost je velikokrat uporabljen in na videz neproblematičen. Ob poglobljenem raziskovanju ugotovimo, da je izraz močno raztegljiv in nedefiniran. Številni slovenski literarni zgodovinarji so glede časovne omejenosti in trajanja neenotni. Starejša književnost je imela pomembno vlogo pri konstruiranju slovenskega naroda. Le-ta je oblikovala slovensko nacionalno zavest, hkrati pa slovenski narod postavila na svetovni kulturni zemljevid. Kljub tujostim, ki jih starejša književnost prinaša, je njena prisotnost pri pouku književnosti izjemnega pomena, saj se z branjem razvija sporazumevalna možnost v materinščini, potrebna pa je tudi za razumevanje in poznavanje književnega razvoja kot ene izmed pomembnejših sestavin nacionalne kulture. S poukom književnosti se ukvarja specialna didaktika književnosti. Učitelj kot dejavnik pouka književnosti ima pomembno vlogo pri vodenju učencev skozi pouk književnosti. Pri tem se mora navezovati na učni načrt za predmet, v pomoč pa mu je tudi učno sredstvo berilo.

Ključne besede: starejša književnost, didaktika, osnovna šola, učni načrt, berila

ABSTRACT

The notion of older literature is often used and seems to be non-problematic. However, a detailed analysis reveals that the term is fairly extendable and undefined. A number of Slovenian literature historians have different views about its time limits and duration. Older literature played a significant role in the formation of Slovene nation. It shaped Slovenian national consciousness and, at the same time, placed Slovene nation on the world's cultural map. Despite its foreign aspect, older literature represents an essential element of literature class as it helps develop comprehension skills in mother tongue, and it is also indispensable for the understanding and knowledge of literature development as one of the major components of national culture. Literature classes are dealt with by special literature didactics. The teacher as a factor of literature class plays a significant role in guiding pupils through the literature familiarization process. Within this process, he has to follow the curriculum, and can also make use of the reading book as a teaching aid.

Key words: older literature, didactics, elementary school, curriculum, reading book

UVOD

Umberto Eco, eden pomembnejših pisateljev 20. stoletja, je zapisal: *»Brati fikcijo pomeni igrati igro, s katero osmišljamo neznansko stvar, ki so se že zgodile, se dogajajo ali se bodo zgodile v resničnem svetu. Z branjem leposlovja uideemo tesnobi, ki nas napade, ko poskušamo izreči kaj resničnega o svetu. To je tolažilna vloga književnosti, razlog, da ljudje pripovedujejo zgodbe, da jih pripovedujejo že od začetka časa.«*¹ Književnost je sfera umetnosti, ki sproža številna vprašanja in hkrati nanje ponuja številne odgovore. Literatura, književnost ali slovstvo je bistvenega pomena za razvoj in obstoj naroda, njegovih prebivalcev in njihove nacionalne pripadnosti. V različnih časovnih obdobjih se je njena vloga spreminjala, ves čas pa je bila književnost pomemben oblikovalec njegove podobe.

V diplomski nalogi smo se posvetili poučevanju starejše slovenske književnosti v osmem in devetem razredu osnovne šole. Književnost je v učnem procesu samostojno področje, ki skupaj z nacionalnim jezikom tvori predmet slovenščina. Učni predmet oziroma predmetno področje ima svoje vsebine in cilje, ki so določeni v učnem načrtu. Za predmet slovenščina je v osmem razred namenjenih 122,5 ure, v devetem pa 144 ur. Starejša slovenska književnost zaradi časovne oddaljenosti, kulturne in diskurzivne tujosti za marsikaterega bralca ni privlačna, kar še posebej velja za mlade bralce. Prav zato je izjemnega pomena učiteljeva strokovna usposobljenost. V pomoč pri načrtovanju in vodenju pouka so jim strokovno izdelana berila, ki so zaradi didaktičnega instrumentarija privlačna za branje in učenje.

Diplomska naloga je razdeljena na teoretični in praktični del. V teoretičnem delu naloge smo se osredotočili na obrazložitev pojmov književnost, literatura in slovstvo in v nadaljevanju definiranju pojma starejša slovenska književnost. Osredotočili smo se na definicije različnih slovenskih literarnih zgodovinarjev in poskušali dokazati, da enotna definicija ne obstaja. V nadaljevanju smo pokazali, kakšno vlogo je imela književnost skozi zgodovinska obdobja, kako je vplivala na konstruiranje slovenskega naroda in kako se je skozi zgodovino razvijala. Problematiko tujosti starejše slovenske književnosti smo orisali s pomočjo članka Neve Šlibar. Drugo poglavje smo namenili predstavitvi specialne didaktike književnosti, njenih nalog, ciljev ter dejavnikov pouka književnosti.

V praktičnem delu naloge smo se osredotočili na poučevanje starejše slovenske književnosti v osnovni šoli. Najprej smo natančno preučili učni načrt za predmet slovenščina, natančneje za

¹ Misel je vzeta iz članka ob Ecovi 80-letnici na <http://www.rtvsl.si/kultura/knjige/postmodernist-ki-nas-je-naucil-da-knjige-niso-zato-da-bi-jim-verjeli-ampak-da-bi-jih-preizprasevali/274176> (5. 12. 2013).

književnost, nato pa predstavili tri berila različnih slovenskih založb za 8. in 9. razred devetletne osnovne šole. Za potrebe diplomske naloge smo hospitirali pri petih urah književnosti na osnovni šoli. Izsledke in analizo posameznih učnih ur smo predstavili v zadnjem delu naloge, kjer so zapisani tudi naši predlogi za uvodno motivacijo posameznih učnih ur. V sklepnem delu so predstavljeni rezultati našega praktičnega dela, podprti s teoretičnimi informacijami iz prvega dela naloge.

Problemska vprašanja, na katere smo poskušali odgovoriti v diplomski nalogi, so naslednja:

- 1) Ali obstaja enotna definicija književnosti?
- 2) Ali je obdobje starejše slovenske književnosti med literarnimi zgodovinarji enotno določeno?
- 3) Ali v starejšo slovensko književnost sodi obdobje slovenskega realizma?
- 4) Ali je starejša slovenska književnost pripomogla h konstruiranju slovenskega naroda in knjižnega jezika?
- 5) Ali je poučevanje starejše slovenske književnosti za učitelje težava ali izziv?
- 6) Katera besedila starejše slovenske književnosti in v kolikšni meri so zastopana v učnem načrtu za predmet slovenščina in v berilih za 8. in 9. razred osnovne šole?
- 7) Ali obdobje slovenskega realizma s stališča recepcije današnjih učencev 8. in 9. razreda lahko prištevamo med starejšo slovensko književnost?
- 8) Kako kvalitetno je razumevanje starejše slovenske književnosti pri učencih 8. in 9. razreda?

Glavni metodološki inštrument v teoretičnem delu naloge je bil zbiranje podatkov iz virov. S pomočjo raziskovalnih vprašanj smo analizirali in primerjali dosedanja znanstvena dognanja o zastavljenem problemu. Temeljni metodološki inštrumenti v drugem delu so bili preučevanje učnega načrta za predmet slovenščina, analiza osnovnošolskih beril za književnost in opazovanje učnih ur književnosti v osnovni šoli.

1 OPREDELITEV POJMOV (STAREJŠA) KNJIŽEVNOST, LITERATURA IN SLOVSTVO

Literarna teorija in literarna zgodovina sta dve osrednji disciplini vede o književnosti. Skupaj sestavljata »znanstveno-filozofsko, pojmovno in metodološko urejeno, načrtno in sistematično preučevanje literature, njenih posebnih značilnosti in zgodovinskega razvoja.« (Kos, 2001: 9). Literarna teorija se je institucionalno uveljavila šele v 20. stoletju, izhaja pa iz izročila stare poetike in retorike. Poetika je že od Aristotela naprej obravnavala pesništvo, retorika pa veščino oziroma umetnost vsakega javnega nastopanja (ne samo umetniškega). Literarna teorija je od njiju prevzela številne pojme in problematiko, ki jih je na novo vpela v svoj diskurz. Umetnost je razumevala kot posebno in avtonomno zavest. Literarna teorija se v svojem bistvu deli na literarnost in literarno vedo/teorijo. Metoda in predmet sta medsebojno povezana, zagotavljata svoj obstoj in njuno funkcijo (Juvan, 2000: 27, 28). Literarna zgodovina proučuje literarne pojave skozi zgodovino. Predmet njenega proučevanja so avtobiografije, različna literarna dela, literarna obdobja, njihove značilnosti, literarne smeri in tokovi, zgodovinski razvoj zvrsti in vrst (Ambrož et. al., 2001: 408).

Besede literatura, književnost in v starejših delih literarnih teoretikov tudi slovstvo so v svojem bistvu med seboj tesno povezane, a hkrati merijo na zelo različne stvari. Literarna teorija se ukvarja z opredelitvijo omenjenih pojmov in z vprašanji, povezanimi z njo, vendar ponavadi nima pripravljenih enostavnih odgovorov, zato si pomaga s številnimi primerjavami, npr.: besedna umetnost se od glasbene in likovne razlikuje po tem, da se izraža z besedami in podobno (Kmecl, 1996: 26).

Slovar slovenskega knjižnega jezika književnost opredeljuje kot umetnost, ki »ima za izrazno sredstvo besedo, jezik«, literaturo kot njen sinonim, slovstvo pa kot književnost oziroma literaturo (Bajec et. al., 2000). Književnost ima vrsto podpomenov in je med različnimi literarnimi teoretiki in zgodovinarji definirana različno. Matjaž Kmecl je v *Mali literarni teoriji* zapisal, da je beseda *literatura* latinskega izvora, katere prvotni pomen je črkovna pisava (iz latinske besede *littera*, črka), vendar poznamo v splošni rabi več vsebinsko sorodnih pomenov. Kmecl se naslanja na delo slovenskega literarnega zgodovinarja Ivana Prijatelja, ki je v razpravi *Literarna zgodovina* terminologijo povzel po ruskem literarnem kritiku Visarionu Belinskem. Prijatelj je določil naslednji terminološki red: beseda *slovstvo* označuje vsako umovanje v besedi (torej slovu), ne glede na to, ali je zapisano ali ne; beseda *književnost* označuje vse slovstvo, ki je ohranjeno v knjigah; beseda *literatura* pa zaznamuje

vso umetnost, ki je upodobljena z dovršeno jezikovno obliko in jo lahko v splošnem imenujemo tudi leposlovje (Kmecl, 1996: 26). Kmecl je odgovor na zastavljeno vprašanje, kaj je literatura, strnil v tri točke:

- književna umetnina se od likovne (ki se izraža z barvami in liki) ter glasbene (ki se izraža s toni in z akordi) loči tako, da se izraža z besedami;
- besedna umetnost se izraža tudi z ubeseditvijo čutno predstavljenim dožemanjem;
- s posebno slogovno urejenostjo in organiziranostjo skuša v bralcu spodbuditi domišljajske pojmovno-čutne predstave, razpoloženja in mišljenja (Kmecl, 1996: 40).

Janko Kos pravi, da se tako v vsakdanji kot tudi v strogi znanstveni rabi književnost pogosto zamenjuje z besedama slovstvo in literatura, obsega pa dva pomena: v ožjem smislu vsa dela besedne umetnosti in jo lahko enačimo z umetniško književnostjo (torej sinonim besedama slovstvo in literatura), v širšem smislu pa zajema poleg teh del še vsa druga dela, ki niso umetniška. Dela, ki sestavljajo umetniško književnost, z drugim imenom poimenujemo besedna oziroma jezikovna umetnost. To pomeni, da spada književnost med umetnosti, kot so še glasba, gledališče, arhitektura ... Prav tako kot Kmecl tudi Kos navaja, da je sredstvo, s katerim se besedna umetnost izvaja, beseda oz. jezik v nasprotju z barvami, liki, zvoki, gibi, s katerimi se izražajo druge vrste umetnosti (Kos, 1991: 9, 10). Kos pravi, da smo izraz slovstvo prevzeli iz hrvaščine v času ilirizma. Ta izraz, ki je prvotno pomenil gramatiko, je že okoli leta 1830 v hrvaščini postal sinonim za pojem literature. V slovenskem jeziku naj bi po mnenju Ivana Prijatelja in Franceta Kidriča pojem slovstvo v najširšem pomenu besede obsegal vso ustvarjalnost v jeziku, kamor sodi tudi ljudska poezija in cerkveno pismenstvo v srednjem veku. Kos navaja, da je izraz književnost prav tako hrvaškega oziroma srbskega izvora (Kos, 2001: 22). Stanko Janež izraz književnost uporablja v pomenu slovstva nasploh, kamor sodijo vsi rokopisni spomeniki, vse, kar je izšlo v knjižni obliki, literatura oziroma književna proizvodnja z umetniškim prizadevanjem in ljudsko izročilo oziroma ljudska pesem in proza. Večina romanskih in germanskih narodov uporablja izraz literatura, medtem ko so pri slovanskih narodih bolj v uporabi domača poimenovanja, ki izhajajo iz besed »slovo« (beseda), »pismo« (pisava) in »knjiga«. Janež še piše, da mednarodnemu izrazu literatura najbolj ustreza izraz književnost (Janež, 1957: 7). Anton Ocvirk ugotavlja, da v besedno umetnost sodi vse, kar vanjo prištevamo danes in kar so vanjo prištevali v preteklosti. V ta pojem so uvrščene tudi tiste zvrsti, ki so na meji med umetnostno besedo in publicistiko. Literatura obsega torej tudi tiste zvrsti, ki same po sebi niso leposlovje, vendar imajo posebno estetsko vrednost. V leposlovje ne sodijo znanstvene oziroma poljudnoznanstvene razprave,

saj so to le miselna dognanja in razčlembe. Ocvirk opozori na problematiko starejših obdobj. Nabožna literatura po njegovem ne sodi v leposlovje; tu pa se zastavi vprašanje o literarnosti del vseh piscev od Trubarja do Pohlina (Ocvirk, 1978: 8).

V berilu *Branja* za 1. letnik gimnazij in 4-letnih strokovnih šol je Boža Krakar Vogel književnost (besedno umetnost, leposlovje, literaturo) definirala kot »množico besedil, ki jih avtorji (pesniki, pisatelji, dramatik) ustvarjajo z drugačnimi nameni, bralci pa sprejemajo na drugačen način kot neumetnostna besedila.« Umetnostna besedila vzbujajo bralčeve čute, domišljijo, čustva in etiko, ne posvečajo pa se preverljivim podatkom. Značilnosti, ki se v literarnih besedilih kažejo pogostejše kot v neliterarnih, so naslednje:

- posebna oblikovanost besedila oziroma estetskost – umetnostno besedilo je lahko zapisano v drugačni obliki in z drugačnim jezikom kot neumetnostno;
- večpomenskost – velja za besede, besedne zveze, povedi ali celotno besedilo. Bralci si lahko različno razlagajo isto jezikovno znamenje;
- izmišljenost ali fiktivnost – besedila umetnostne narave so avtorjev domišljijski izdelek in ubesedujejo bodisi izmišljene bodisi neresnične osebe, kraje, razpoloženja ter medsebojne povezave;
- neodvisnost od kraja in časa nastanka – umetnostno besedilo je lahko predmet zanimanja različnih bralcev širom sveta ne glede na čas njegovega nastanka in predstavlja vir iskanja novih pomenov in vrednot;
- zadnja značilnost je umetniškost – kadar besedilo kot celota naštetih značilnosti vpliva na bralčevo razmišljanje, ugodje ali vznemirjenje, velja besedilo za umetniško.

Seveda se vse našete lastnosti oziroma značilnosti ne pojavljajo vedno v vsakem besedilu; nekatere bralci začutijo bolj, druge manj, kar je odvisno od umetniške vrednosti besedila (Krakar Vogel v Ambrož et. al., 2001: 406). Poljski filozof Roman Ingarten je v *Literarni umetnini* skušal opredeliti način obstoja literarnega dela in določiti njegovo bistvo. Razlikuje med literarnim delom in estetskim predmetom. Ingarten pravi, da v literaturo ne sodijo »avtor sam s svojo usodo, doživljaji in psihičnimi stanji, nobene bralčeve lastnosti, doživljaji oziroma psihična stanja, sfera predmetov in stanj stvari, ki tvorijo v konkretnem primeru v umetnini »nastopajoče« predmete in stanja stvari.« Ingarten literarno delo predstavi kot predmet, ki ni ne realni ne idealni, ampak obstaja kot predmet zavesti. Sestavljen je iz štirih plasti, ki se medsebojno dopolnjujejo, njegov obstoj pa je možen le ob soobstoju vseh štirih plasti. Te plasti so:

- plast zvenov besed in zvenske tvorbe;
- plast pomenskih enot;
- plast shematiziranih videzov;
- plast predstavljenih predmetov (Virk, 2003: 31).

Pričakovanje enotne definicije je utopično in neproduktivno, saj se pri definiranju pojavljajo številne neenotnosti. Aleksander Bjelčevič opozarja na zagate, ki nastajajo pri opredeljevanju pojma književnost. Z navajanjem specifičnih lastnosti književnosti bi morala obstajati enotna definicija, zapisana v leksikonih in slovarjih. Takšna definicija ne obstaja, saj različni slovarji navajajo kopico različnih lastnosti in referenc na različne tekste. Drugi problem pri definiranju književnosti so prav njene lastnosti. Nobena od definicij ne pove, koliko lastnosti mora biti prisotnih v besedilu, da bo besedilo del književnosti. Če je na primer dovolj, da je v besedilu prisotna ena specifična lastnost, potem bi imeli enormno število literarnih del, in obratno, če bi veljalo, da mora biti prisotnih na primer sedem specifik, potem bi bilo literarnih del veliko manj (Bjelčevič v Limon et. al., 2010: 3).

Prisotnost starejše književnosti pri književnem pouku je mogoče opravičiti s stališča še ene, sodobne definicije književnosti. Ta izhaja iz sistemske teorije književnosti, na kateri temelji tudi sistemska didaktika književnosti. Tu je književnost pojmovana kot tekst v kontekstu, torej kot besedilo z lastnostmi literarnosti in dejavniki konteksta (avtor in doba, bralci, razlagalci oziroma literarnovedni strokovnjaki, posredniki oziroma založniki, prevajalci literature). Pouk se pojmuje kot sporazumevanje vseh dejavnikov sistema, besedilo pa je pojmovano kot rezultat interakcij med tekstom in bralci v kulturnem kontekstu. Temeljni cilj sistemske didaktike književnosti je torej komunikacija učenca z literaturo oziroma njegovo spoznavanje in vrednotenje literarnega sistema besedil in dejavnikov konteksta. Z razvojnega vidika se v starejši književnosti nahajajo ključna besedila za novejša medbesedilne navezave. To in njihova literarnost ter nacionalna kulturna zavest kljub tujosti opravičujejo njihovo mesto v pouku (Krakar Vogel, Blažić, 2013: 11, 12).

1.1 VREDNOTENJE IN UMETNIŠKOST LITERARNEGA DELA

Disciplina literarne vede, katere predmet raziskovanja je vrednotenje literarnega dela, je literarna aksiologija. Njeni izsledki se uporabljajo v literarni kritiki, vendar se od le-te bistveno razlikuje. Literarna aksiologija je sistematična in teoretična veda, medtem ko literarna kritika ne teži k znanstveno-filozofskemu ali teoretičnemu raziskovanju besedne umetnosti, ampak vstopa v neposredno razmerje s tekočo ali že preteklo literarno tvornostjo.

Bistvena naloga literarne aksiologije je teoretično raziskovanje podlag literarnega vrednotenja. Ukvarja se z najbolj preprostimi vprašanji, kaj sploh je vrednota, in z bolj konkretnimi, kakšne vrednote lahko literarnemu delu pripišemo. Čeprav je bil pojem vrednosti poznan že v skoraj vseh starih kulturah, je današnji pomen povezan predvsem z razvojem znanosti, še posebej ekonomije. V 18. stoletju je bila razprava o vrednosti vezana na stvari, dobrine in blago. Ekonomska veda 18. stoletja je uvedla razlikovanje med uporabno in menjalno vrednostjo predmetov, ki zadovoljujejo človekove osnovne potrebe. Takšno razlikovanje je bilo v 19. stoletju značilno za marksizem, v 20. pa se je pojem vrednote prenesel še na druga področja, in sicer na področje kulture, umetnosti in literature. V literarnem delu lahko prepoznamo več tipov vrednosti. Vodilni teoretik filozofske aksiologije Nicolai Hartmann ugotavlja, da se vrednote delijo na dve veliki skupini: v prvo sodijo vitalno praktične in življenjsko koristne vrednote, drugo pa sestavljajo duhovne vrednote, kamor sodijo spoznavne, moralne in estetske. Med obema skupinama so opazne povezave. Hartmann jih je poskušal pojasniti tako, da je duhovnim vrednotam pripisal samostojnost. Čeprav so prisotne v praktično-življenjskih vrednotah, niso življenjsko koristne. Za literarno aksiologijo so pomembne predvsem tiste vrednote, ki bralcu predstavljajo pravi temelj vrednostnega razmerja do besedne umetnosti, to pa so duhovne vrednote. Spoznavne vrednote sestavljajo vse prvine, ki v vsebini literarnega dela in njegovi formi ustvarijo kognitivno oziroma spoznavno razsežnost. Bralcu prinašajo spoznanja in informacije o svetu in človeku. Informacije bralec sprejema in jih hkrati z lastnimi potrebami in stališči tudi vrednoti. Etične vrednote izkazujejo moralno razmerje do pojavov, ki jih literarno delo obravnava, vendar neodvisno od tega, kakšni so pojavi glede na spoznavno vrednost. Ker jih včasih povezujemo z ideologijami, jih lahko imenujemo tudi ideološke, čeprav je takšno poimenovanje preozko, saj ideologije niso samo splet različnih idej, ampak so pogosto tudi čustvene in nedoločene. Estetske vrednosti so povezane s kvaliteto literarnega dela, ki jih bralec sprejema, v njih uživa in jih na estetski način tudi ovrednoti. Razumemo jih lahko kot pasivno duhovno uživanje s poudarkom, da kot predmet estetskega stališča razumemo čutne lastnosti predmeta. Estetske kvalitete so lahko pozitivne ali negativne – v prvem primeru govorimo o estetiki lepega, v drugem pa o estetiki grdega. Posamezna literarna dela vsebujejo različne estetske dimenzije, saj skoraj v nobenem delu niso enakomerno razvite in enako porazdeljene. Poleg glavnih vrednot literature (spoznavnih, etičnih in estetskih), ki za literarno delo predstavljajo delne vrednote, saj ne izpolnjujejo literarnega dela kot celote, poznamo še vrednoto, ki vse relativne vrednote združi v eno. To je umetniškost, ki se nanaša na vrednost temeljne literarno-umetniške strukture. Ker združuje spoznavno, etično in estetsko vrednost v eno strukturo,

predstavlja posebno »totaliteto«. Za bralca je vrednost umetniškosti pomembna, saj obstaja samo v umetniških delih in je v realnem življenju ne najdemo. Vendar pa vrednotenje umetniškosti v literarnem delu ni logično in racionalno dejanje, saj je možno le v konkretnem doživljanju. Umetniškost je intuitivna, neoprijemljiva in abstraktna, vendar prisotna v vseh delih, plasteh in komponentah literarnega dela (Kos, 2001: 174–180).

O umetniškosti kot pomembni značilnosti umetnostnega besedila in o učinkih, ki jih ima kakovostna literatura na (mladega) bralca, je pisala tudi Meta Grosman. Avtorica poskuša umetniškost prikazati preko drugega tipa literature, to je kiča oziroma literarne plaže. Tvorca umetniškega besedila poskuša v svojem delu izraziti lastno razmerje do sveta oziroma izkušnjo in predstaviti stvarno situacijo ali problem tako, kot se mu zdi primerno. Motiv avtorja literarne plaže je drugačen, saj njegov cilj ni umetniško izražanje lastnega razmerja do sveta ali situacije, pač pa »želja po jezikovnem spodbujanju vnaprej znanega in določenega izkustva pri bralcih.« (Grosman, 1989: 34). Prvi namen avtorjev literarne plaže je predvsem ekonomski zaslužek, medtem ko tvorca umetniške literature vodijo drugi vzgibi.

Za šolsko rabo je Janko Kos književnost glede na njeno vrednost razdelil na višjo in nižjo, pri čemer v višjo oziroma visoko sodi klasična (prvorazredna) literatura. To so besedila z visokimi estetskimi in moralnimi vrednotami. Veličina takega dela se kaže v povezanosti teh enot v celoto, njen učinek pa je dolgotrajen. Na drugi strani t. i. nižja književnost oziroma trivialna, zabavna, popularna ali množična ostaja del književnosti kot posebne vrste umetnosti, toda brez večjih vidnih vrednot in dolgotrajnih učinkov. Kos kot primer nižje literature navaja cenene ljubezenske, pustolovske ali ženske romane, popevke ter zabavna odrska dela (Kos, 1991: 18). V Branjih je glede na umetniško vrednost književnost prav tako razdeljena na dve zvrsti. Visoka oziroma elitna književnost je namenjena zahtevnemu in kultiviranemu bralcu. Njene pomembne lastnosti so zgoščenost literarnih lastnosti ter trajna umetniška vrednost. Drugo zvrst imenujemo množična (oziroma trivialna, lahka) književnost. Le-ta je hitro razumljiva, brez trajne umetniške vrednosti ter strukturirana po določenih vzorcih in dostopna manj zahtevnemu bralcu (Ambrož et. al., 2001: 407).

1.1.1 FUNKCIJE KNJIŽEVNOSTI

Književnost se pojmuje kot sredstvo soustvarjanja in ohranjanja ustaljenih kultur in vrednot (afirmativna estetika), na drugi strani pa postavlja ustaljeni družbeni red pod vprašaj ter problematizira in destabilizira (inovacijska in deviacijska estetika). Pogosto je predmet njene obravnave iz preteklosti in tako posreduje in ohranja vrednote, pojmovanja, želje, strahove in

tuje podobe. Na ta način služi potrebi po poznanem in domačem. Zaradi afirmativnosti njena struktura in tematika pogosto delujeta pomirjevalno in tolažilno. S pomočjo kolektivnega spomina je v pomoč zgodovinopisju, saj se ukvarja tudi s spregledanimi področji zgodovine. Tako je literatura pisateljica »neuradne zgodovine«, ki opisuje zorni kot posameznika, zgodovino vsakdana, zgodovino čustev, intime, strahov, sanj, želja ... Še ena pomembna funkcija literature se nanaša na senzibilizacijo. Na ta način se krepi empatija in sposobnost zaznavanja duhovnih in družbenih pojavov, kar je bistvenega pomena za vzgojo strpnosti. Poleg domišljijских književnost riše tudi konkretne prikaze. Ta umetniška strategija svoje učinke dosega z orisovanjem posebne, posamezne in konkretne izkušnje. Ena izmed značilnosti literature, to je njena avtonomnost, predstavlja literaturo kot prostor za posameznikovo in družbeno svobodo. Bralec in poslušalec sta neobremenjena, brez pritiskov. Na tem mestu lahko prekoračimo družbeno določene meje in norme brez posledic. Književnost je tudi prostor združevanja protislovij, neupoštevanja naravnih zakonitosti itd. Zaradi fikcionalne zmožnosti literature lahko navidezno neizvedljive elemente radikaliziramo, jih preigravamo ali zavračamo. Zadnja, utopična funkcija literature, je izražena preko snovanja alternativnih svetov. Čeprav je neizvedljiva, je potrebna za pravilno življenjsko usmeritev (Šlibar, 2006, ur. N. Šlibar).

1.2 OPREDELITEV POJMA STAREJŠA SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

Izraz »starejša književnost« je mnogokrat uporabljen in na videz neproblematičen. Ob natančnejšem in pazljivejšem preučevanju pa se izkaže kot dokaj raztegljiv in težko opredeljiv pojem. Neenotnost opredelitve se kaže tudi med literarnimi teoretiki in zgodovinarji.

1.2.1 PROBLEMATIKA ČASOVNE OPREDELITVE POJMA STAREJŠA KNJIŽEVNOST

Literarna zgodovina, katere predmet preučevanja je tudi starejša književnost, je s pomočjo periodizacije literaturo uredila in strnila v posamezne dobe, stilne formacije oziroma epohe, ki vsaj na zunaj omogočajo sistematično preglednost. Periodizacije se med seboj razlikujejo. Eno od njih je opredelil Jože Pogačnik. Slovensko književnost je razdelil na 10 enot, in sicer:

- srednji vek (od naselitve do 1550),
- reformacija in protireformacija (od 1550 do 1630),
- manirizem in barok (od 1630 do srede 18. stoletja),
- klasicizem in predromantika (od sredine 18. stoletja do 1830),
- klasika in romantika (1830–1854),

- realizem in naturalizem (1854–1892),
- dekadenca in simbolizem (od 1892 do 1914),
- ekspresionizem (od 1914 do 1930),
- novi (socialni) realizem (od 1930 do 1952) ter
- eksistencializem in strukturalizem (od 1952 do danes).

Zgoraj predstavljena sistematična razdelitev slovenske književnosti razkriva tudi njeno vključevanje v duhovni razvoj zahodnoevropskega prostora. V obrazložitve je Pogačnik zapisal dve stvari:

- 1) Časovne enote so dvočlenske, ker so sestavljene po načelu konflikta (npr. konec 1. svetovne vojne, natis prve slovenske knjige itd). Izjema so samo tiste periodizacije, kjer takega konflikta ni bilo ali pa se je ustvaril poseben slovstveni problem (npr. 20. stoletje).
- 2) Časovne enote so označene s stilnimi kriteriji. Od tega kriterija odstopata samo srednji vek in reformacija ter protireformacija, kjer je v ospredju kulturno življenje, v katerem še ni prave literature (Pogačnik, 1990: 4).

Pogačnik pravi, da je bilo slovensko slovstvo vse do danes povezano z globalno sliko, saj so se v literarno ustvarjanje »zlivale tudi tiste energije, ki bi se v normalnem družbenopolitičnem življenju izčrpale na drugih področjih.« (Pogačnik, 1990: 4). Slovstvena dejavnost je zaradi specifičnih slovenskih zgodovinskih razmer postala t. i. »središče vsega«. To dejstvo se prvič pokaže na primeru *Brižinskih spomenikov*, bolj eksplicitno pa je postalo v umetnostnem nazoru 19. stoletja, ko se je esencialna vizija sveta spremenila v eksistencialno. Pogačnik je v delu *Slovenska književnost* iz leta 1998 povzel ideje *Razprav* iz leta 1990, vendar je spremenil periodizacijo obdobj. V predgovoru je zapisal, da knjiga govori o slovenski književnosti do konca 19. stoletja, epohe pa so naslednje:

- srednji vek (od naselitve do 1550),
- reformacija (od 1550 do 1630),
- barok (od 1630 do sredine 18. stoletja),
- razsvetljenstvo (od sredine 18. stoletja do 1830),
- romantika (od 1830 do 1854) ter
- realizem (od 1854 do 1892).

Dve poglavitni nameri knjige, ki jih je Pogačnik navedel v predgovoru, sta:

- 1) da se v starejših obdobjih slovenske književnosti problematizirajo literarne plasti,
- 2) poudarek, da gre za t. i. »predliterarna obdobja«, ko je estetika zgolj okras v funkcionalno obremenjenih tekstih (Pogačnik, 1993: 7–12).

Iz zgoraj navedenega lahko sklepamo, da je Pogačnik obdobja v slovenski književnosti od srednjega veka pa vse do realizma smatral za obdobje starejše slovenske književnosti, opozoril pa je na estetskost kot del funkcionalnih tekstov.

Nekoliko starejšo delitev je podal Ivan Grafenauer v delu *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*, ki je posthumno izšla leta 1973. Le-ta piše, da so del zgodovine umetnosti tudi pesniška dela določenega naroda od začetkov do danes (do l. 1973, ko je knjiga izšla), slovstvena zgodovina pa poskuša orisati kulturne in družbene razmere naroda in časa, v katerih so izšla, prizadeva pa si v »časovno povrstni in vzročno razvojni urejenosti prikazati celotno rast tega, kar je lepotno in duhovno dragocenega v slovstvenem snovanju narodnega občestva.« (Grafenauer, 1973: 13). V slovstveni razvoj uvršča tudi umetnine »narodnega ustnega slovstva«, ki so mnogo starejše od pismenega. Grafenauer opozarja, da se zgodovina slovstva deli po posameznih dobah in razdobjih glede na splošno-, kulturno- in narodnozgodovinske značilnosti, vendar pa ostro začrtanih meja živi tok razvoja ne zdrži. Sam je slovensko slovstvo glede na razvoj pisemskega slovstva razdelil v dva dela, in sicer v staro in novo slovstvo.

- 1) Staro slovensko slovstvo obsega obdobja od začetkov do sredine 18. stoletja. Najpomembnejša lastnost tega obdobja je ta, da v pisemskem slovstvu še ni načrtnega prizadevanja za nastajanje umetniške literature. Celotno obdobje pa razdeli v večja razdobja, to so:
 - praslovanska predpisemska doba (do sredine 8. stoletja),
 - razdobje srednjeveškega pismenstva (do srede 16. stoletja),
 - razdobje tiskane »književnosti« (od srede 16. do sredine 18. stoletja), ki ga deli še na dobo slovenskega protestantizma (druga polovica 16. stoletja)
 - doba katoliške obnove in baroka (od 1678 do 1750).
- 2) Novo slovensko slovstvo se začne v sredini 18. stoletja in sega do današnjih dni (to pomeni do leta izida knjige 1973). Pomemben dejavnik te dobe je vznik in razvoj pisemskega umetniškega slovstva. V njegovi zgodovini ni več presledkov v razvoju,

čeprav se prvo in drugo stoletje njegovega razvoja precej razlikujeta. Prvo stoletje razdeli na dobo razsvetljenstva (1750–1810), ki je hkrati tudi doba narodnega prebujenja slovenstva, drugo obdobje pa je doba romantike (in doba narodnega prebujenja slovenskega izobraženstva), ki sega od 1810 do 1848. Drugo obdobje razdeli v štiri dobe, in sicer:

- doba romantičnega in romantično-sentimentalnega realizma (1848–1880),
- doba realizma in poskusa naturalizma (1880–1899),
- doba »moderne« (1899–1918) ter
- doba iskanja v novi realizem (1918–1941) (Grafenauer, 1973: 13–16).

Glavni ločevalni kriterij med obema razdelitvama je po Grafenauerjevem mnenju beletristika oziroma besedna umetnost kot dominantni oblikovalec literarnega razvoja.

Po zgornji Grafenauerjevi razdelitvi torej pod pojmom starejša slovenska književnost razumemo obdobje od začetkov (od naselitve Slovanov) pa do katoliške obnove in baroka (do l. 1750).

S problematiko starejšega slovenskega slovstva se je ukvarjal tudi literarni zgodovinar Jože Koruza. V Slovstvenih študijah je povzel nekatere opredelitve slovenskih literarnih teoretikov in zgodovinarjev. V začetku razprav omeni delitev na staroslovensko in novoslovensko slovstvo, ki ga je uvedel Anton Janežič v *Pregledu slovenskega slovstva*, vendar Koruza to delitev pusti ob strani. Kot pomembnejšo razume delitev Ivana Grafenauerja, ki razdeli slovstvo na »starejše« in »novejše«. France Kidrič je zasnoval delo *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti* (do leta 1819), katere letnica naj bi postala tudi mejnik med »starejšim« in »modernim« slovenskim slovstvom. Prav slednja letnica se je uveljavila kot meja pri določevanju starejše in mlajše književnosti in je ostala v veljavi še precej po Kidričevi smrti, ko je preučevanje slovenske literarne zgodovine 19. stoletja prevzel Anton Slodnjak. Anton Gspan in Lino Legiša sta skupaj izdala delo *Zgodovina slovenskega slovstva*, ki je zamišljeno v treh delih. Starejše obdobje zajema dobo do konca razsvetljenstva, ki naj bi se končalo z letnico izida Kopitarjeve slovnice leta 1809, srednje obdobje zajema čas romantike in realizma z naturalizmom, novejše pa vso književnost od moderne do sodobnosti. Glede na predstavljene delitve slovenskega slovstva na starejše in mlajše oziroma novejše lahko podamo dva kriterija, ki sta vplivala na delitev:

- prvi kriterij, ki so se ga posluževali Grafenauer, deloma Pogačnik in Kos, se nanaša na značaj predmeta in loči čas, ko je imelo slovstvo zunajliterarni namen. Mejni kriteriju je začetek razsvetljenstva oziroma letnica 1768;
- drugi kriterij se nanaša na metodo literarnozgodovinskega preučevanja. Kidrič ter deloma Pogačnik, ki sta se posluževala tega kriterija, sta k starejšemu slovstvu prispevala celotno obdobje razsvetljenstva pa tudi predromantično in romantično dobo do leta 1848.

Glede na takšno delitev ostaja obdobje razsvetljenstva oziroma predromantike sporno območje (Koruza, 1991: 9–14).

Z oznako starejša slovenska književnost so se ukvarjali tudi mlajši avtorji. Igor Grdina je za predmet proučevanja vzel nabožno književnosti in je za najpomembnejšo ločnico med starejšim in novejšim obdobjem slovenske književnosti vzel drugo polovico 18. stoletja, ko so nastale *Pisanice od lepeh umetnosti*, ki so pomenile prvi poskus literarnega ustvarjanja. Kot pomemben dejavnik Grdina navaja spremembo, ki je slovensko kulturo od 2. polovice 18. stoletja iz učene oziroma ljudske spremenila v nacionalno in svetovno. Ker se Grdina ukvarja z nabožno književnostjo, njegova delitev sega še v 19. stoletje, ko je tovrstna književnost pri nas doživljala razvoj v smeri moderne religiozne literature (Grdina, 1997: 24, 25).

Nekoliko sodobnejši in bolj svež pogled na obdobje starejše slovenske književnosti podaja Aleš Bjelčevič. Zanima ga predvsem literarnost besedil in ne časovna razmejitev. Bjelčevič problematiko literarnosti povezuje s samo definicijo književnosti in ne s časovno razmejenostjo. Zanima ga, če znamo navesti kriterije, po katerih bi neko besedilo in literarni žanr oziroma vrsta sodili v koncept starejše slovenske književnosti, druga besedila pa bi bila omenjena zgolj kot ilustracija intelektualnosti našega časa. Na vprašanje, zakaj v starejšo književnost uvrščamo tipe besedil, kot so molitve, pridige, enciklopedije in podobno, v novejšo književnost pa ne, poda 4 različne hipotetične odgovore, ki pa v praksi ne zdržijo, kar potrdi tudi sam avtor. Prvi odgovor na vprašanje je povezan z definicijo književnosti, ki pa je vse prej kot enostavna, saj ima sama beseda več pomenov, zatake pa se tudi pri »sopomenkah«, kot sta slovstvo in literatura. Slednji trije razločevalni pojmi predstavljajo drugi možni odgovor na zastavljeno vprašanje. Bjelčevič ugotavlja, da se literarna zgodovina novejše in sodobne književnosti ne ukvarja s »književnostjo« in »slovstvom«, ampak le z literaturo in da uporablja dvojna merila: za tekste pred 19. stoletjem in tekste po njem. Tretji odgovor se nanaša na spremembo iz vrstnega v vrednostni pojem, npr.: literarne zgodovine ne

zanimajo vsi slovenski katekizmi, ampak zgolj prvi, ali pa razmišljanje, da sodobni pasijoni ne dosegajo večje umetniške vrednosti. Bjelčevič pravi, da odgovor ne zdrži, saj bi v takem primeru morali vse slabe romane in pesniške zbirke označiti za neknjižne. Zadnji, četrti odgovor pa se nanaša na spremenjen pomen samega pojma. Avtor pravi, da zagovarjanje teze, da je bil pojem književnosti v 18. stoletju drugačen, kot je danes, ni smiselno, saj so že takrat imeli težave pri definiranju pojma književnosti in da se pomen besede v primerjavi z današnjim ni bistveno spremenil. Bjelčevič zgoraj napisane odgovore zavrne in pravi, da ne odgovarjajo na zastavljeno vprašanje. Možni odgovori, po njegovem mnenju, so naslednji:

- obravnavani so t. i. predhodniki umetniške literature (tako jih obravnavajo avtorji Pogačnik, Koruza, Grafenauer in Grdina),
- starejši koncept književnosti prehaja v ožjega, novejšega,
- pomembna je tradicija; starejši literarni zgodovinarji so npr. Trubarja šteli za književnost in to je razlog, da ga tudi danes prištevamo h književnosti (Bjelčevič v Limun et. al., 2010).

Boža Krakar Vogel je z izrazom starejša slovenska književnost označila slovensko književno dejavnost, ki je potekala od reformacije do razsvetljenstva, imela pa naj bi nekatere skupne značilnosti, in sicer: književnost je avtorska in obstaja v tiskani knjigi, v večji meri je funkcijsko opredeljena kot nabožna oziroma vzgojna in ne umetniška ter napisana v jeziku določenega stilno-zgodovinskega obdobja (Krakar Vogel, 2008: 80).

Didaktika književnosti se pri uvrščanju književnih besedil v pouk opira na načela, ki upoštevajo na eni strani naravo književnih besedil (literarnozgodovinsko in literarnoteoretično načelo, načelo nacionalne oziroma mednarodne primerljivosti), na drugi strani pa bralca in njegovo recepcijsko stran. Recepcijsko načelo upošteva razvojno stopnjo učenca oziroma bralca, kognitivne in čustveno-motivacijske dejavnike na tej stopnji ter bralno sposobnost. Prav vsa naštetna načela moramo upoštevati tudi pri vključevanju starejše slovenske književnosti v pouk, pri tem pa se morajo učitelji naslanjati tudi na okoliščine kurikulumov (Krakar Vogel, 2004: 61).

1.2.2 POMEN STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI ZA KULTURNO ZGODOVINO SLOVENSKEGA NARODA

Čeprav se je književnost, v današnjem pomenu besede, razvila šele konec 18. stoletja z nastankom leposlovja kot samostojne in umetnostne kulturne panoge in se v 19. stoletju

povezovala z nacionalnim prebujanjem, se je v drugačni obliki in z drugačnimi nameni oblikovala že mnogo prej. Prav njen kulturni in narodno-konstitutivni pomen sta pomembna razloga za vključevanje te književnosti v pouk.

1.2.2.1 SREDNJI VEK

Največ zaslug za oceno srednjeveškega slovstva na Slovenskem ima France Kidrič. Le-ta piše o »revščini slovenskega pismenstva«, saj se v tistem času ni ustvarila nobena literarna tradicija ali šola. Nastala so besedila za osebno rabo, brez medsebojne jezikovne in pravopisne povezave in brez namena, da se ustvari slovenski literarni jezik. Kidričeva ocena je postala merodajna, vendar ne dokončna. Besedila, nastala v starejšem srednjem veku, imajo poleg versko-didaktične vloge tudi določeno umetniško raven. Cilj tovrstnih besedil je religiozen, moralističen in didaktičen, vendar so inštrumenti, s katerimi želijo doseči cilj, literarna sredstva in postopki. Revno kulturno življenje in duhovni razvoj nista mogla oblikovati podlage, da bi slovenski jezik postal slovstveni jezik. Ozemlje ni imelo pravega kulturnega žarišča, saj so se sile, ki oblikujejo kulturo, stekale v bližnja okoliška središča. Naslanjanje srednjeveškega univerzalizma na latinščino je slovenščini onemogočilo razvoj pomembnejših rokopisov. Slovenski narod brez lastne države zaradi kulturnih okoliščin in prevlade tuje vladajoče oblasti ni dosegel tistega, kar je v takratnem času imela Zahodna Evropa. Kljub temu so se slovenske dežele vključile v zahodnoevropski kulturni krog, ki je oblikoval smer in hitrost duhovnega razvoja. Slovenski narod je vstop v ta krog potrdil z Brižinskimi spomeniki. Le-ti so s svojo estetsko-idejno podobo potrdili integracijo v kulturo zahodnoevropskih narodov (Pogačnik, 1989: 123–127, ur. J. Toporišič).

1.2.2.2 PROTESTANTIZEM IN KONSTRUIRANJE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

Obdobje slovenskega protestantizma je izjemnega pomena tako za konstruiranje književnosti kot slovenski narod nasploh. Književnost v pravem pomenu besede se je v svoji popolnosti rodila šele konec 18. in v začetku 19. stoletja, ko je nastalo leposlovje kot samostojna in posvetna kulturna panoga. Zаметke prve slovenske književnosti pa moramo iskati v dveh stoletjih prej, saj je z nastankom temeljnih del, s prevodom Dalmatinove Biblije, s Trubarjevo prvo slovensko knjigo ter Bohoričevo slovnico slovenskega jezika, slovenski jezik postal del zemljevida evropskih jezikov. Plodovito protestantsko gibanje je v 16. stoletju slovenskemu narodu omogočilo branje cerkvene književnosti v domačem jeziku in prvič poskusilo normirati jezik. V duhovni krizi, ki jo je doživljala takratna Evropa, je omogočilo razvoj reformatorskega gibanja, ki je spreminjalo družbeno, politično, duhovno ter gospodarsko

podobo stare celine. Reformacija ni zgolj veja krščanstva, pač pa gibanje, ki je iz družbenega preraslo v revolucionarnega. Še ena izmed novosti, ki jih je med ljudi prinesla reformacija in je nujno potrebna za razvoj nacionalne književnosti in jezika, je razvoj človekovega individualizma ter osamosvojitve njegovega razmišljanja. S tovrstnim razvojem se doživljanje obrne k človeku samemu in k njegovi usodi; človek postane središče dogajanja. Slovenski protestantski pisci, ki so oblikovali slovensko književnost, so svoje ideje povzemali po evropskih z nekaterimi slovenskimi posebnostmi. Reformacija je naredila prvi korak na poti k osamosvajanju človekovega mišljenja, hkrati pa ustvarila ugodne temelje za nastanek literature kot ene izmed umetnosti (Paternu, 1986: 53).

1.2.2.3 RAZDOBJE KATOLIŠKE PRENOVE

V obdobje starega slovenskega slovstva zagotovo sodi tudi obdobje katoliške preнове oziroma baroka. To razdobje v slovenski književnosti ni prineslo za narodni razvoj pomembnejših del. Slovensko izobraženstvo tega časa zaradi potujčenosti ni moglo ne pisati ne razmišljati o slovenskem znanstvenem predmetu. Katoliški duhovniki v času katoliške obnove s svojimi tekmeci protestanti niso tekmovali, saj je bil njihov nazor o potrebah vernikov in cerkve precej drugačen. Nekaj pomembnejših del za slovensko kulturno zgodovino je vseeno nastalo. Nemški plemič italijanskega rodu in »kranjski« domoljub Janez Vajkard Valvasor je ponudil podobo »slovenskega ljudstva na Kranjskem s konca 17. stoletja, njegove dežele in njegovih čudes, njegovih gradov in samostanov, mest in trgov, njegove zgodovine.« (Grafenauer, 1973: 148). Med drugimi sta delovala še Čandek (*Evangeliji inu listovi*), Alasi (italijansko-slovenski slovar). V drugi polovici 16. in v začetku 17. stoletja so jezuiti, ki so v naše dežele prišli v času protireformacije, poskrbeli za visoko izobrazbeno raven slovenskih katoliških duhovnikov. Posebej zaslužni za obnovitev manifestacij ljudskih pobožnosti pa so kapucini, veja frančiškanov in minoritov. Le-ti so v mestih in na podeželju ustanavljali bratovščine, ki so oživile romarsko in procesijsko izročilo. Tako so nastali nekateri znameniti rokopisi, npr.: *Kalobški rokopis*. Nastajala je tudi duhovna dramatika v latinskem ali narodnem jeziku (Grdina, 1997: 97–100).

Ivan Grafenauer je z razdobjem katoliške preнове zaključil staro slovensko slovstvo. Ker pa so naslednja književna razdobja močno vplivala na kulturne razmere in zavest slovenskega naroda, smo se odločili, da bomo obdobja predstavili po Pogačnikovi razdelitvi starejše književnosti.

1.2.2.4 DOBA RAZSVETLJENSTVA IN NARODNEGA PREBUJENJA

Obdobje slovenskega razsvetljenstva, ki obsega leta med 1768 in 1830, je bilo za razvoj slovenske književnosti prelomno. V duhu časa so se začele porajati ideje in želje o nastanku knjig z različnega področja javnega življenja, še posebej pa se je razvilo in razmahnilo leposlovje. Za začetek obdobja štejemo letnico 1768, ko je izšla *Kranjska Gramatika*, avtorja Marka Pohlina. S tem obdobjem se je v slovenski književnosti začelo novo preporodno gibanje. V različnih krožkih, v katerih so se zbirali slovenski razsvetljenci, so izoblikovali program, uresničitev le-tega pa so prve posvetne pesmi, pesniške zbirke, prvi časopisi, hkrati pa se je razvijalo tudi slovensko gledališče. Poleg pomembnega kulturnega prebujenja je za razsvetljenstvo pomembno tudi narodno prebujenje. S poudarjanjem nacionalnosti in narodnoprporodniških idej se je oblikovala slovenska narodna in etnična identiteta. Poudarjanje pomembnosti vzgoje in izobraževanja je pripeljalo do razvoja polliterarnih vrst (Ambrožič et. al., 2001: 363). V obdobju sta se razvili dve temeljni smeri razvoja posvetne književnosti: najprej se je uveljavila t. i. smer učene, literarno izobražene oziroma elitistične poezije, katere glavni predstavnik je postal Anton Feliks Dev. Zaradi slabo razvite jezikovne kulture in majhnega sloja izobražencev je v ospredje prišla druga smer, to je tok, usmerjen k ljudstvu. Razvijalo se je ljudsko, domačijsko in didaktično pesništvo, glavni predstavnik pa je Valentin Vodnik. Obdobje, ki je poleg kulturnega prebujenja izpostavilo še narodno prebujenje, je v slovenskem narodu in književnosti pustilo velik pečat, ki je nadaljevanje dobil v obdobju romantike (Pirjevec, 1997: 75, 76).

1.2.2.5 OBDOBJE SLOVENSKE ROMANTIKE

Romantika je osrednji umetnostni tok v Evropi na začetku 19. stoletja. Poimenovanje izhaja iz besed »romantičen, romanesken«, ta dva pojma pa iz besede »roman; pomeni prisodobno za domišljijско lepo, izmišljeno, nestvarno in čustveno (Kos, 1991: 181). Na Slovenskem za začetek romantike štejemo leto 1830, ko se pri največjem slovenskem pesniku Francetu Prešernu uveljavi prava romantika. V slovenski literarni zgodovini ima posebno mesto almanah *Kranjska Čbelica*. Izhajal je pod uredništvom Mihe Kastelica pod neprestano spodbudo Matije Čopa in Franceta Prešerna. Njegove izrazito romantične pesmi so v javnosti vzbujale odpor, njegove nasprotnike pa je vodil ugleden jezikoslovec in pomembna osebnost tega obdobja Jernej Kopitar. Čbeličarji so verjeli, da imamo Slovenci lasten kultiviran jezik, s katerim lahko ustvarimo samostojno slovstvo, neodvisno od nemščine. Za slovenski narod je Prešeren izjemnega pomena, saj je s Čopovo pomočjo sprejemal vplive različnih evropskih

literarnih tokov. Uveljaviti je želel vse formalne literarne možnosti ter v slovenščino prenesti najzahtevnejše pesniške oblike. Prešeren je s svojo genialnostjo slovenski jezik in s tem tudi narod povzdignil do najvišje kultiviranosti in tako zapolnil literarni in jezikovni primanjkljaj (Cuderman et. al. 2002: 163).

1.3 TUJOST (STAREJŠE) SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

Učenci osnovne šole imajo do starejše slovenske književnosti zaradi tujosti jezika in drugačnih kulturnih in družbenih razmer drugačen odnos kot do književnosti konec 20. in 21. stoletja. Vprašanje, kako tovrstno književnost približati tej ciljni populaciji, bega vsakega učitelja, v veliki meri pa so za to, kako bo književnost predstavljena, zadolženi tudi snovalci učbenikov in beril.

S tujostjo literature se je ukvarjala Neva Šlibar. Čeprav se v članku *Sedmero tujosti literature* v večji meri naslanja na tujejezični pouk, lahko vseeno ugotovimo povezanost s slovensko literaturo. Avtorica pravi, da odrinjanje literature ni posledica splošnega odpora, ki izhaja iz medijske prenasičenosti, neusposobljenosti za branje ter spremenjenih zaznavnih vzorcev za mlado publiko. Temelji tudi na izključenosti literarnih besedil iz učbenikov. Nekatera kompleksnejša besedila so bila izključena, ker ne služijo kot dobavitelji avtentičnih besedil. Učni načrti so bili zaradi usmerjenosti na uporabnost preoblikovani na vseh ravneh, pritisk za dosego čim večje učinkovitosti pa se še vedno stopnjuje; rezultat ne deluje v prid dolgoročnejših spretnosti in zmožnosti. Šlibar razlikuje sedem tipov tujosti, in sicer: diskurzivna tujost, kulturna tujost, sistemska tujost, funkcijska tujost, strukturna tujost, receptivna tujost, situacijska tujost.

Diskurzivna tujost je najbolj opazna pri pouku tujejezične literature. Po kvaliteti jo lahko primerjamo s tujostjo maternega oziroma prvega jezika, vendar zavzema drugačno stopnjo tujosti. Pri tujem jeziku obstaja dvojna tujost, saj je potrebno poglobljeno znanje obeh literarnih sistemov, tako domačega kot tujega. Pogovor v šolskem sistemu o literaturi zahteva vsaj osnovno metajezikovno izražanje, saj morajo bralke in bralci pravilno artikulirati in opisati svoja prepričanja, ideje, občutenje. Prav tu lahko prihaja do težav ubesedovanja svojih estetskih doživetij, čustev, predstav, vrednot ... Pojavlja se vprašanje, ali je pouk književnosti res primerno polje za razvijanje takšnih kompetenc? Ali so učitelji sposobni prevzeti takšno nalogo? Ali je uporaba literarnih besedil povezan prav z nezmožnostjo ubesedovanja naših misli, ki ne izvira zgolj iz pomanjkanja obvladovanja strokovnega diskurza, ampak iz nedorečenosti in neskladij, ki so za mlade bralce moteči? Opazovanja učnih ur starejše književnosti kažejo, da je tovrstna književnost mladim bralcem tuja

predvsem zaradi besedišča, skladnje ter deloma zaradi zapisa besedil. Prav zato je potrebno pred obravnavo besedil učencem pojasniti, da so bila ta besedila z recepcijskega stališča težavna za večino takratnih naslovnikov.

Kulturna tujost se razume predvsem v kontekstu kulturnih razlik, ki jih doživljajo tujejezični bralci, v zadnjem času pa tudi avtorji in avtorice, ki izhajajo iz drugega kulturnega okolja ali pa jih obdaja druga kultura. Medkulturnost še ni dosledno in celostno definirana, najverjetneje tudi zaradi povezave s praktičnim pedagoškim delom in literarno didaktiko, ki imata do natančnejše teoretične razčlenitve in nadgradnje pojma odklonilen odnos. Tako kot diskurzivna tujost je tudi kulturna v večji meri opazna pri pouku tujejezične kulture. Kulturna tujost se kaže tudi pri starejši slovenski književnosti, in sicer pri nepoznavanju tematike, zaradi drugačnega družbenega načina življenja in vrednot ljudi.

Sistemska tujost moramo razumeti v kontekstu literature kot socialnega sistema oziroma kot od družbe sprejeto delovanje, ki naj bi opravljalo določene družbene funkcije, ki jih na tak način ne izpolnjuje noben drug sistem. Literaturo kot neko družbeno področje odlikuje senzibilnost za človeške potrebe. Noben sistem ne nagovarja človeka kot razumska in čustvena bitja in ne aktivira naših čutov, čustev in strasti. Samostojnost literature, socialnega sistema, ločenega od ostalih sistemov, ki tvorijo sistemsko okolje, zagotavlja, »da je literatura/umetnost prostor posameznikove in družbene svobode.« (Šlibar v Krakar Vogel et. al., 2008: 25). Sprejeta načela, kot so razlikovanje med neresničnim in resničnim, pravilnim in napačnim, dovoljenim in nedovoljenim, so v sistemu literature začasno neveljavna. V nekaterih situacijah lahko prekoračimo družbene norme, ne da bi bili pri tem kaznovani. Ta, po mnenju Neve Šlibar, najpomembnejša lastnost literature tvori temelje različnih načinov sprejemanja. Zaradi drugačnih nalog, ki jih ima starejša, še posebno verska književnost, so bralcem ta besedila tuja in nerazumljiva.

Funkcijska tujost je povezana z nalogami, ki jih književnosti daje družba. Na eni strani je književnost pojmovana kot sredstvo soustvarjanja in hkrati ohranjanja ustaljenih struktur in vrednot, ki ustrezajo načelom vladajoče in vodilne družbe (afirmativna estetika), na drugi strani pa ustaljeni družbeni red, družbeno pojavnost in njeno diskurzivnost problematizira in destabilizira (deviacijska estetika). Funkcije sestavljajo dinamičen proces, tako na diahroni kot sinhroni osi in so zgodovinsko in kulturno podrejene interesom, mentaliteti ter vrednotam določene družbe. V današnjem času je afirmativna estetika manj cenjena, saj jo enačimo s shematičnimi besedili in s trivialno oziroma zabavno književnostjo. V nasprotju z njo imamo za »visoko« literaturo večja pričakovanja, in sicer kritičnost do ustaljenih norm in vrednot

družbe, večjo inovativnost izražanja, boljšo oblikovanost ter deviacijo od običajnega. Starejša slovenska književnost je bralcem tuja zaradi navzkrižja sodobnih pričakovanj in estetike.

Strukturna tujost je ena izmed najbolj obsežnih in problematičnih tujosti. Navkljub neprestanemu in tisočletnemu iskanju specifičnih razlik, ki bi literaturo ločile od neliterarnih del oziroma umetniških od neumetniških del do danes strokovnjaki še niso uspeli najti. Sodobni literarni teoretik Siegfried Johannes Schmidt je kot dva zadovoljiva kriterija razumevanja književnosti postavil pojma fikcionalnost ter mnogopomenskost, ki naj bi prispevala k občutku drugačnosti in tujosti. Fikcionalnost onemogoča povezanost besedilnih znakov z zunajbesedilno resničnostjo – s prvim znakom teksta ustvarimo besedilni svet, ki je povezan z našo izkušnjo realnosti in sveta. Ta avtoreferenčnost ustvarja prostor za svobodnejše miselno, jezikovno ter domišljjsko gibanje, hkrati pa bralstvu, gledalstvu in poslušalstvu postavlja zahtevno nalogo, da z lastnim osmišljanjem in interpretiranjem ustvari umetnostno besedilo. Mnogopomenskost kot drugi razlikovalni kriterij ponuja obstoj umetnostnega besedila oziroma možnost, da ga lahko izven ustvarjalnega konteksta vedno znova osmišljamo in konkretiziramo. Na drugi strani mnogopomenskost ustvarja nelagodnost ob soočenju z večpomensko situacijo oziroma se soočimo s potrebo, da mnogopomenskost zreduciramo na enopomenskost. Mnogopomenskost lahko imenujemo vir veselja, užitka ter zadovoljstva ob ustvarjanju novih pomenskih mrež, novih smiselnih povezav, ki od bralstva zahteva ustvarjalni pristop ter miselni napor. To pa je problematika, s katero smo soočeni pri branju umetnostnih besedil. Starejša književnost ponuja manjšo mnogopomenskost ter fikcionalnost; pomanjkanje teh dveh značilnosti literature je lahko razlog za bralčevo nezainteresiranost in nerazumljivost.

Kako bo bralec, gledalec, poslušalec sprejel umetnostno besedilo, je odvisno predvsem od načina, kako mu je le-to predstavljeno. Pri usvajanju literature se pogosto srečujemo z **receptivno tujostjo**. Vizualni mediji so referenčni okvir za literarno ustvarjanje, še posebej pa za literarno recepcijo. Sodobno književnost lahko postavimo na dva pola: na eni strani so besedila, ki skušajo doseči enake učinke kot na primer filmski mainstream (vnos akcije, čutnosti in čutov), na drugi strani pa so besedila, katerih namen je še vedno ohranjati različnost poetičnega besedila in uporaba potujevanja ter motenja razumskega toka za dosego hermetične in avantgardistične skrajnosti. Modernizem je postavil merilo, da je tisto, kar odstopa od običajnega, kvalitetno. Danes so stvari nekoliko drugačne, saj so se bralci prilagodili različnim ravnam enega besedila. Tujost lahko pri bralcu vzbudi občutek nelagodja, saj se literatura orientira na človekovo intimo. Starejša književnost zahteva še

posebno upočasnjeno branje in sprotno prevajanje neznanih in nerazumljivih delov besedila, Prav zaradi tega pa spontano doživljanje ob takšnem branju ni mogoče.

Zadnja od sedmih tujosti je **situacijska tujost**. Splošno sprejete recepcijske navade sprejemanje književnosti reducirajo na raven intimnega. Zato predstavlja književni pouk s svojo umeščenostjo v javni prostor situacijsko tujost. (Kvalitetna) literatura ponavadi obravnava posebne teme, ki pogosto povzročajo čustven odziv, ki jih bralci ne želijo deliti z drugimi. Šolsko okolje le redko nudi ustrezen prostor za književno vzgojo, saj deluje po svojih ustaljenih strukturah, kljub temu pa je šola z vzgojnimi nalogami in javnim prostorom, ki jih šola nudi in ustvarja s povezovanjem z drugimi strokami, primeren prostor za doseg zahtevnih ciljev. Kljub temu, da šolski prostor ni najboljše okolje za branje, pa je starejšo književnost potrebno brati prav v šoli, v sistemu šolske interpretacije. Tako je bralcem omogočena takojšnja pomoč ob težavah ali nerazumevanju, ki ga lahko ta besedila sprožajo (Šlibar, 2008: 15–35, ur. B. Krakar Vogel,).

Kljub dejstvu, da literatura prinaša številne pozitivne funkcije, s katerimi ustvarja klimo, primerno za vzgojo za strpnost, ji je potrebno priznati tudi tujost literarnega diskurza. Šlibar si zastavlja vprašanje, kako prebroditi učenčevo in učiteljevo zadržanost do književnosti zaradi lastne nekompetentnosti in strahu pred umetniško odprtostjo. Človekova literarna socializacija traja od rojstva naprej in že otroci so sposobni razlikovati med literarnimi žanri. V širokem prostoru umetnosti in literature se že zgodaj srečamo s pravljičami, izštevankami, pesmimi, zgodbami, ki pripomorejo k reševanju zastavljenih problemov. Sočasno s spoznavanjem različnih žanrov se srečujemo tudi z literarnimi postopki ter s preneseno in simbolno rabo jezika, spoznavamo diskurzivna pravila, retorične figure in druge postopke besedilnega strukturiranja. Zato je vprašanje o negotovosti, nelagodju in odklonilnem odnosu do literature na mestu (Šlibar, 2006: 33–37, ur. N. Šlibar).

Opisani tipi tujosti so v veliko pomoč pri načrtovanju pouka književnosti. Čeprav se je Neva Šlibar navezovala na tujejezični pouk, lahko s pomočjo opisanih tujosti povlečemo vzporednice s poučevanjem starejše slovenske književnosti. Pri starejši slovenski književnosti se učenci oziroma bralci lahko srečujejo z diskurzivno tujostjo. Časovna oddaljenost, neznana kulturna in družbena situacija ter nerazumevanje jezika pripomorejo k nelagodju in negotovosti ob branju starejših besedil. Bralec lahko zaradi nerazumevanja besedila težje oblikuje svoje misli, odzive, predstave, pri tem pa ob branju ne doživlja estetskega užitka. Tudi kulturno tujost, ki jo Šlibar povezuje predvsem z medkulturnostjo oziroma tujejezično literaturo, lahko povežemo s starejšo književnostjo. Mladi bralec se zaradi časovne oddaljenosti in sprememb težje potopi v družbeni in kulturni sistem preteklega časa. To ne

velja zgolj za obdobja, ki jih prištevamo k starejši slovenski književnosti; podobno lahko trdimo za polpreteklo zgodovino, za čas nekdanje skupne države. Takratni način življenja je mladi populaciji, ki tega ni doživela, neznan in tuj. Funkcija literature se je skozi zgodovino spreminjala. Čeprav po večtisočletnem iskanju strokovnjaki še vedno niso našli ločnice med t. i. visoko in nizko literaturo, lahko trdimo, da je bila »elitna« literatura ves čas namenjena izobraženemu in naprednemu bralstvu, medtem ko naj bi trivialna literatura ustrezala načelom vladajoče družbe in manipulativno vplivala na bralstvo. V obdobju razsvetljenstva, ko se je prvič pojavila posvetna književnost, le imela le-ta funkcijo spodbujanja nacionalne zavesti in oblikovanja naroda. Z današnjega vidika se zdi tovrstna funkcija literature tuja, kar je še eden izmed razlogov za nezainteresiranost mladih bralcev za prebiranje starejše slovenske književnosti.

Ta spoznanja omogočajo oblikovati nekatera didaktična načela za poučevanje starejše književnosti, ki smo jih zapisali v poglavju o didaktiki starejše književnosti.

2 DIDAKTIKA (STAREJŠE) SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

V diplomski nalogi smo se osredotočili na poučevanje starejše književnosti v devetletni osnovni šoli. Zaradi občutljive in posebne skupine mladih ljudi imajo učitelji pouka slovenščine pomembno in zahtevno vlogo; mlade narediti za kompetentne bralce literarnih besedil. Za kakovosten in uspešen pouk morajo poleg splošnega književnega in literarnoteoretičnega znanja pridobiti tudi vrline dobrega učitelja. Le-te spremlja in preučuje specialna didaktika književnosti.

2.1 DIDAKTIKA KNJIŽEVNOSTI

»Didaktika je ena od specialnih didaktik (poznamo še npr. didaktiko maternega jezika, didaktike tujih jezikov, didaktiko matematike idr.).« (Krakar Vogel, 2004: 10). Te posebne znanstveno-raziskovalne discipline se ukvarjajo z vprašanjem, kako naj se specifična področja vključijo v vzgojno-izobraževalni program ter kako naj se ugotovitve uporabijo pri usposabljanju učiteljev za poučevanje. Didaktiko književnosti lahko torej definiramo kot: »vedo o pouku književnosti – o njegovih dejavnikih, ciljih, vsebinah, metodah ter o organizacijskih vprašanjih. Didaktika književnosti je tako kot vse specialne didaktike uporabna in interdisciplinarna.« (Krakar Vogel, 2004: 10).

Nekateri avtorji namesto besede didaktika uporabljajo besedo metodika, ki prav tako zaznamuje posebno znanost v učnem predmetu, učno-vzgojnem področju ali v drugih oblikah vzgojno-izobraževalnega dela. Tako dobimo termine metodika pouka zgodovine, književnosti, matematike itd., vendar se metodika ne nanaša zgolj na sam pouk, pač pa obsega tudi druga področja vzgoje in izobraževanja (Rosadnič, 1991: 7). Pomensko širši izraz je didaktika, saj ne obravnava samo metod, pač pa tudi vprašanja o ciljih in vsebinah pouka (Krakar Vogel, 2004: 10).

Didaktika književnosti se nahaja na dveh ravneh, in sicer:

- na teoretično-raziskovalni ravni raziskuje, argumentira in definira spoznanja o sestavinah didaktične strukture, o udeležencih pouka ter o razmerjih med njimi;
- na izvedbeni ravni usposablja učitelje za poučevanje na vseh ravneh izobraževanja.

Didaktiki književnosti sodelujejo tudi pri umeščanju književnosti v šolski sistem, in sicer pri izdelavi učnih načrtov, didaktičnih gradiv, pri uvajanju novosti v delo ... Didaktika književnosti je interdisciplinarna veda, saj pri svojem raziskovanju izhaja oz več disciplin, ki

jih v grobem razdelimo v dve skupini: skupina književnih ved in skupina pedagoških ved (Krakar Vogel, 2004: 11).

2.1.1 KNJIŽEVNOST KOT UČNI PREDMET

Učni predmet je bistvena sestavina učnega načrta, kjer so vsi elementi učnega predmeta (cilji, metode, kvalifikacije, sredstva, vrednotenje ...) izpeljani iz strukture šolskega predmeta. Učni predmet ima svojo vsebino, svoje cilje in naloge ter lastne pedagoško-metodične posebnosti. Književnost se v vzgojno-izobraževalni proces vključuje v različnih oblikah, med katerimi je najpomembnejša oblika književnost

kot učni predmet. Književnost se pri učnem procesu povezuje z nacionalnim jezikom in je v predmetnikih predstavljena kot povezava nacionalnega jezika in književnosti. Ima svoj samostojni status z vsemi lastnostmi učnega predmeta. Rosandić je književnost kot učni predmet opredelil kot:

- samostojno komponirano celoto književnih vsebin;
- predelano znanost o književnosti (ki vsebuje književno teorijo, književno zgodovino, metodologijo ...);
- sistem znanj, navad in sposobnosti.

Vsebine učnega predmeta so lahko umetnostne in/ali znanstvene. Pod umetnostne vsebine prištevamo književnoumetnostna besedila, med znanstvene pa sodijo književnoteoretična, literarnozgodovinska in metodološka problemska polja (Rosandić, 1991: 22). Učni predmet je bistvena sestavina učnega načrta, katerega elementi so izpeljani iz strukture učnega predmeta. Le-ta je odvisna od strukture znanstvene vede, na kateri temelji, pa tudi od stopnje vzgojno-izobraževalnega sistema, vrste in namena šolanja. Sestavine učnega predmeta, kot so vsebina, cilji in struktura književnosti so določene v učnem načrtu (Rosandić, 2001: 238, ur. M. Ivšek)

2.1.2 DEJAVNIKI POUKA KNJIŽEVNOSTI

Pouk je skozi definicijo splošne didaktike predstavljen kot preplet treh dejavnikov oziroma udeležencev pedagoške komunikacije, in sicer učitelja, učenca ter učnih vsebin. Za kakovosten pouk morajo delovati vsi trije dejavniki.

2.1.2.1 KNJIŽEVNOST KOT UČNA VSEBINA

Književnost oziroma literarna besedila in njihove razlage so pri pouku književnosti učna snov oziroma vsebina. Preko te osnove se razvija učni proces ter vzpostavljajo odnosi med učencem in učiteljem.

Na vprašanje, kaj je literatura oziroma književnost, smo poskušali podati odgovore že v prvem poglavju. Strokovnjaki imajo o odgovorih različna mnenja. Krakar-Vogel je predstavila tri poglede, ki literaturo predstavljajo kot:

- izraz avtorja ali odsev časa njegovega delovanja;
- edinstven izdelek v umetniškem jeziku, ki je neodvisen od avtorja in časa ali kot
- rezultat bralčeve recepcije.

V učnem načrtu so poleg izbora književnih besedil del učne snovi tudi književnoteoretični pojmi, kot jih je označil Rosandić, oziroma spoznanja iz literarne vede. Njene discipline se delijo na literarno zgodovino, literarno teorijo in druge vede. Vse našteje discipline omogočajo vrednotenje in razumevanje literarnih pojmov in hkrati prispevajo k oblikovanju kulturne razgledanosti družbe in posameznika (Krakar Vogel, 2004: 18).

Poleg književnosti pouk pomembno soustvarjata tudi učenec in učitelj. Učenec je kot aktiven subjekt učnega procesa v razmerju do učne snovi in učitelja. Aktivnost do učne snovi je izražena na dva načina, in sicer z učenjem in branjem literature. Z učenjem kot sistematičnim pridobivanjem informacij o določenem predmetu se v nalogi ne bomo ukvarjali, bolj se bomo posvetili branju kot viru kakovostnega učenja književnosti.

2.1.2.2 UČENČEVO BRANJE KOT DEJAVNIK POUKA KNJIŽEVNOSTI

»Knjige so najbolj tihe in trajne prijateljice, najlažje dosegljive in najbolj modre svetovalke ter najbolj potrpežljive učiteljice.« (Charles W. Eliot)

Branje literature že od nekdaj velja za nujni in najboljši način učenja jezika. Preko uspešnega branja se lahko potopimo do najglobljih kotičkov naše domišljije in se podamo na dolgo potovanje med črke in besede. Branje literarnih besedil omogoča razvijanje različnih kompetenc, spodbujanje domišljije in pridobivanja novega občega znanja, ki ga lahko uporabimo v vsakdanjem življenju

Branje predstavlja pomemben vir učenja pri književnem pouku. S kakovostnim branjem učenec pridobiva določeno književno znanje in informacije o književnosti, poleg tega pa se usposablja za uspešnega bralca literature. Za učenje uspešnega literarnega branja je potrebno poznati nekatere dejavnike branja. Leposlovje oziroma umetnostna besedila se berejo na drugačne načine in na drugih ravneh kot neumetnostna. Če bi želeli navesti vse možnosti branja umetnostnega besedila, bi naleteli na težave, saj imajo posamezni žanri in oblike leposlovja svoje posebnosti, ki se kažejo tudi v načinu branja. Upoštevati moramo podmeno, da je branje književnosti vedno drugačno od branja neumetnostnih del. Meta Grosman pravi, da takšna podmena v današnjem času zaradi vse večje razvitosti in raznovrstnosti žanrov ne vzdrži. Literarno branje, ki naj bi bilo počasnejše in pozornejše, ni več zgolj značilnost branja umetnostnih besedil. Vsako branje je odvisno od bralčeve motivacije, ki skrbi tudi za njegovo procesiranje prebranega besedila. Različne strategije branja, ki so jih nekoč pripisovali samo literarnemu branju, so primerne tudi za branje neumetnostnih besedil, npr. reklam, antropoloških opisov, političnih diskurzov pa tudi drugih subliterarnih zvrsti. Te strategije omogočajo globlje razumevanje tovrstnih besedil ali prikritih ideologij, hkrati pa predstavljajo zaščito pred manipulativnostjo.

2.1.2.3 UČITELJ PRI POUKU KNJIŽEVNOSTI

Poleg učenca, ki z branjem in učenjem literature vstopa v učni proces, in književnosti kot učne snovi pouk književnosti pomembno oblikuje tudi učitelj. Njegova vloga je za mlado populacijo pomembna, saj jim predstavlja osebo, po kateri se lahko zgledujejo, jim pomaga v težkih situacijah, je njihov zaupnik in jih hkrati vodi skozi šolanje.

Učitelj mora biti usposobljen za svoje delo na več področjih. Prvo predstavlja literarnostrokovna usposobljenost. Strokovno znanje pridobi med šolanjem, po koncu pa se mora ves čas dodatno izobraževati. Seznanjen je z literarno zgodovino, literarno teorijo in estetiko recepcije, poleg tega pa mora biti podkovan tudi v drugih pomožnih vedah, ki sooblikujejo pouk književnosti: sociologija, psihologija, zgodovina ... Učitelj kot kvalificirani bralec je usposobljen za samostojno razlago literarnega besedila. Literarno-strokovna usposobljenost se povezuje še s splošno pedagoško ter književno didaktično usposobljenostjo. Slednji si učitelj pridobi tekom študija. Krakar-Vogel je vloge učitelja zapisala v treh točkah:

- učitelj je izobražen poznavalec književnosti ter hkrati kvalificiran bralec ter strokovno-kritični razlagalec literarnih besedil;

- pouk mora razumeti kot načrtovan in organiziran proces učenčevega dejavnega spoznanja. Poleg tega mora poznati strategije pedagoške komunikacije in se na poučevanje primerno pripraviti;
- učitelj teoretično pozna cilje in metode ter vsebinska načela pouka književnosti, ki jih v praksi utemeljeno in premišljeno tudi uporabi (Krakar Vogel, 2004: 23–36).

2.1.3 CILJI POUKA KNJIŽEVNOSTI

Cilji pouka književnosti so »ubeseditve odgovorov na temeljna vprašanja: Kaj hočemo s poukom pri učencih doseči, kaj naj bi ti spoznali, doživeli, kakšna zanimanja naj bi spodbudili, katera stališča naj bi pomagali oblikovati?« (Krakar Vogel, 2004: 38). T. i. vzgojno-izobraževalni cilji se delijo na obče oziroma splošne (usmerjajo delovanje celotnega šolskega sistema) in konkretne cilje, ki učitelja pri načrtovanju pouka usmerjajo. Splošne cilje vzgojno-izobraževalnega sistema najdemo v Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Le-ti so povezani s temeljnimi cilji neke družbe, z njihovo vizijo in delovanjem.

Med slovensko didaktično stroko je največkrat uporabljena delitev ciljev pouka književnosti na funkcionalne, izobraževalne in vzgojne. **Funkcionalne cilje** imenujemo tudi književne sposobnosti, ki zajemajo vse lastnosti in dejavnosti, ki posamezniku omogočajo dejaven stik z literaturo preko branja ali pisanja. Tako ločimo sposobnost literarnega branja in sposobnost literarnega ustvarjanja. S pomočjo dobro razvite bralne sposobnosti lahko bralec literarno besedilo čutno doživlja, ga razume in vrednoti, literarno pisanje pa razumemo kot tvorjenje ustvarjalnih in polustvarjalnih besedil, ki ga v šolskem sistemu prepoznamo kot spisje, prosto spisje ter pisanje nevezanih besedil. Drugi tip ciljev imenujemo **izobraževalni cilji** oziroma književno znanje. Le-te definiramo kot sistem dejstev in posplošitev o književnosti, opredeljujemo pa ga glede na specifične vsebinske (omogočanje funkcionalne komunikacije učenca z literaturo, ki jo učenec postopno pridobiva preko več stopenj zahtevnosti) in splošne pedagoške določilnice (znanje literarne zgodovine ter literarne teorije). Tretjo skupino ciljev imenujemo **vzgojni cilji** pouka književnosti, ki jih pri pouku delimo na ožje in širše. Ožji cilji so neposredno povezani s poukom književnosti in razvijajo književno kulturo – pozitiven odnos do leposlovja in književne ustvarjalnosti ter potrebo po branju leposlovnih besedil. doseganje širših vzgojnih ciljev pa je dolgotrajnejše, saj zajema »oblikovanje splošnega vrednostnega sistema in karakterizacije posameznika.« (Krakar Vogel, 2004: 29–55).

Učni načrt pri izobraževalnih ciljih poudarja, da »književno znanje ne nadomesti literarnoestetskega doživetja, omogoča pa globlje doživljanje umetnostnih del.« O tem, kaj je »znanje«, je bilo že precej razprav, ki so imele za izhodišče različno razumevanje pojma. Specialna didaktika je znanje definirala kot sistem dejstev, podatkov in posplošitev oziroma vse, kar si je mogoče zapomniti, medtem ko drugi s pojmom znanja zajemajo vse, kar se da vedeti, spoznati ali doživeti. Saksida književno znanje opredeli kot »sistem podatkov, ki jih v pouk književnosti vnaša literarna veda.« Funkcionalni cilji, ki vsebujejo zmožnosti zaznavanja, doživljanja, vrednotenja in izražanja, so tesneje povezani z bralcem in njegovo tehniko branja ter medbseidilno izkušnjo. Tretji, vzgojni cilji, ki razvijajo pozitiven odnos do književnosti, so najtesneje povezani s konkretno situacijo v razredu, na šoli ter s splošnimi vrednostnimi kategorijami v nekem okolju. Zaključimo lahko, da bi poenotenje pouka književnosti, ki šolsko interpretacijo omejuje zgolj na pridobivanje znanja, zanemarilo tako bralca kot okolje, v katerem se oblikuje sodobna bralna pismenost (Saksida, 2008: 22). Metka Kordigel Aberšek je zapisala, da »pridobivanje literarnega znanja (izobraževalni cilji) do neke mere prispeva k večanju recepcijske zmožnosti (funkcionalni cilji), to pa povečuje možnosti, da bodo učenci tudi potem, ko ne bodo več izpostavljeni prisili šolskega sistema, literaturo še brali – zato, ker bo branje postalo ena izmed njihovih (temeljnih) potreb.« (Kordigel Aberšek, 2008: 20).

2.2 ZAKAJ POUČEVATI KNJIŽEVNOST?

Preden odgovorimo na zastavljeno vprašanje, se moramo vprašati, zakaj je pomembna književnost. Tomo Virk se o tem sprašuje v članku *Zakaj je književnost pomembna?*. Virk pravi, da se vprašanja o pomenu književnosti porajajo že več kot dve tisočletji. Prve odgovore sta podala že Aristotel in Platon, v kasnejših obdobjih in kulturah pa so v večini zgolj ponavljali njune ideje. Skozi zgodovino se je literatura kazala kot pomembno vzgojno sredstvo, v času romantike je bila narodna buditeljica ter ohranjevalka narodne zavesti. Literatura naj bi imela po mnenju nekaterih strokovnjakov celo terapevtsko funkcijo, poleg naštetega pa velja tudi za pomemben kulturnozgodovinski dokument. Vsi našteti razlogi delujejo samoumevno in očitno, vendar je vprašanje o pomembnosti literature veliko kompleksnejše in zahteva daljše odgovore. Virk doda, da je o pomembnosti literature ne gre dvomiti, potrebno pa se je vprašati tudi o njeni nespornosti, kar prikaže na nekaj primerih. Literatura lahko prinaša pozitivna pa tudi negativna sporočila zaradi njene podvrženosti ideologiji in stereotipom. Zagotovo je pomemben prenašalec vrednot in spoznaj, vendar ni edini. Virk sklene, da je literatura pomembna zaradi njene same biti, zaradi specifičnih

lastnosti, ki jih ima. To bistvo Virk imenuje literarnost. Literatura je tudi dober vzgojni instrument. Velja za »poligon ustvarjalnega mišljenja in domišljije« in prav zaradi vseh teh lastnosti je po Virkovem mnenju ne samo pomembna, ampak celo nujna (Virk, 2008: 13, ur. B. Krakar Vogel). Vse povedano zaradi spoznavanja drugačnega nudi tudi starejša književnost.

Boža Krakar Vogel pravi, da književni pouk poleg možnosti za razvoj sporazumevalnih zmožnosti ponuja tudi neprecenljive učinke na razgledanost ter vrednostni sistem posameznika. Prav to je razlog, da se število ur književnega pouka pri materinskem jeziku ne sme zmanjševati. Krakar Vogel opozarja na zgrešeno razmišljanje, da se sporazumevalna zmožnost v največji meri razvija pri jezikovnem pouku ob neumetnostnih besedilih. Razvijanje le-te poteka prav tako pri književnem pouku, in sicer posredno in neposredno. Neposredno jo učenci razvijajo pri interpretaciji posameznih literarnih besedil, pri kateri branje spremljajo vse sporazumevalne dejavnosti (poslušanje, govorjenje in pisanje). Posredno se sporazumevalna zmožnost razvija tako, da oblikuje orodje, ki prispeva k večji kakovosti posameznikove bralne zmožnosti in dejavnosti. S pomočjo opazovanja literature kot teksta v tekstu dobi posameznik možnost za globlje razumevanje, opisovanje in doživljanje teksta ter možnosti za argumentacijo o napisanem. Literatura nudi vse možnosti za razvijanje književne kulture na osebni ravni, na družbeni pa vpliva na zavest njenih pripadnikov in jim preko besedil omogoča motivacijsko moč ohranjanja in spreminjanja stališč, vrednot ter procesov v družbenem dogajanju (Krakar Vogel, 2005: 16–20). Vse to velja tudi za starejšo književnost. Del sporazumevalne zmožnosti v materinščini je tudi razumevanje jezika starejše književnosti.

Literarna vzgoja je primeren prostor za razvijanje t. i. nacionalne pripadnosti. To v večji meri velja za pripadnike manjšin, vendar je njen razvoj pomemben tudi za razvijanje narodne pripadnosti ostalih slovenskih učencev. V današnjem času potekajo številne razprave o vzgoji za strpnost. Številni dokumenti Organizacije združenih narodov ter Sveta Evrope v ospredje postavljajo pouk jezika in književnosti kot prostor za usposabljanje učencev za medkulturno komunikacijo. Literatura je v slovenski nacionalni zavesti kulturni dejavnik, ki močno oblikuje našo zavest o narodni pripadnosti. Literatura nagovarja naše čute, strasti in čustva ter vpliva na razumevanje, razmišljanje in moralnost. Prav zato je eden temeljnih ciljev književnega pouka »razvijanje zavesti o narodni pripadnosti kot dela kulturne zmožnosti/kompetence, ki naj razvija močan občutek identitete, povezan s čutom za razlike.« Preko branja literarnih tekstov učenci v svojo zavest vgrajujejo vrednote, ideološka stališča ter

vzorke, norme obnašanja. Literatura je primerna za pogovor o medkulturnih in medčloveških odnosih, za spoznavanje družbenih norm, navad in izročil. Literatura in pouk književnosti razvijata učenčevo osebnost in oblikuje njihovo osebno, kulturno in nacionalno identiteto (Melinc, 2007: 222 ur. I. Novak-Popov).

2.3 DIDAKTIKA POUKA STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI

Didaktika starejše književnosti mora literaturo obravnavati po enakem metodičnem sistemu šolske interpretacije, le z večjim poudarkom na določenih stopnjah. Ker pa starejša književnost zavzema široko časovno polje in je učencem bolj oddaljena, je učiteljeva naloga motivirati učence za branje tovrstne literature toliko večja in pomembnejša.

Boža Krakar Vogel je podala nekaj smernic in poudarkov za pouk starejše književnosti tako v srednji kot v osnovni šoli. Literarni pouk ima poleg zelo pomembne naloge, to je razvijati sporazumevalno zmožnost, tudi nalogo razvijanja kulturne zmožnosti oziroma kompetenc. S pomočjo dobro razvite kulturne zmožnosti učenec vstopa v neposredno komunikacijo z besedili, spoznava razvoj nacionalnih in drugih pomembnih kulturnih praks, pridobi boljšo zmožnost razpravljanja, argumentiranja in vrednotenja ter aktualizira kulturne pojave v družbi (Krakar Vogel, 2008, ur. M. Košuta). Čeprav je Krakar Vogel problematiko poučevanja starejše književnosti strnila na obdobje protestantizma, lahko njen model uporabimo tudi na drugih književnih obdobjih, ki sodijo v starejšo književnost.

Milena Mileva Blažič pravi, da bi bilo potrebno po učnih načrtih besedila iz starejše slovenske književnosti obravnavati v kontekstu širše kulturne zgodovine, torej tudi Trubarjeva dela *Katekizem* iz leta 1550, ki je napisan v gotici, v latinici pa je izšel leta 1555, *Katekizem z dvema izlagama* iz leta 1575, *Evangelij svetega Matevža*, prav tako iz leta 1555 ter 1584. leta izdano delo Adama Bohoriča *Zimske urice*. Predlagana besedila so predolga, da bi jih mladi ciljni populaciji predstavili v celoti, zato se pojavlja vprašanje, ali so besedila z literarno-receptijskega stališča res najprimernejša za pouk. *Katekizem z dvema izlagama* velja za eno pomembnejših Trubarjevih del, zato je pomembno, da ostane del učnega načrta; potrebno bi bilo le izbrati primerne odlomke, ki bi jih lahko aktualizirali in primerjalno obravnavali. Blažičeva pravi, da bi bilo primerno Trubarja postaviti v kontekst novega veka, saj se je le-ta začel v 16. stoletju. Tako lahko našega reformatorja povežemo z njegovimi domačimi in evropskimi sodobniki, kot so: Sebastjan Krelj, Jurij Dalmatin, Adam Bohorič, Peter Bonomo, Peter Pavel Vergerij, Ivan Ungnad, Žiga Herberstein, Janez Mandelc, Erazem Rotterdamski, Martin Luther, Leonardo Da Vinci, Michelangelo Buonarroti, Nikolaj Kopernik, Galileo

Galilei, Fernando Magellan, Johannes Kepler, Thomas Moor, François Rabelais, William Shakespeare ter tudi angleška kraljica Elizabeta I., škotska kraljica Marija, Katarina Medičejska in ostali (Blažič, 2010: 208, ur. A. Bjelčevič).

2.3.1 ALI JE POUČEVANJE STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI ZA UČITELJE LAHKO IZZIV?

Starejša slovenska književnost je zaradi določenih specifik in časovne odmaknjenosti mladim bralcem odmaknjena in vsebuje številne tujosti v komunikacijskem mostu med bralcem in literaturo. Starejša slovenska književnost je eden izmed glavnih razlogov za nastanek slovenskega knjižnega jezika, zato je učenje o njej bistvenega pomena za razumevanje in poznavanje književnega razvoja kot ene izmed pomembnejših sestavin nacionalne kulture. Prav poznavanje sestavin nacionalne kulture je bistvenega pomena za posameznikovo in nacionalno zavest, katere jedro sestavljata prav književna in jezikovna kultura. Z izpustitvijo starejše književnosti iz učnih načrtov bi mlade prikrajšali za zavedanje o svoji nacionalni in družbeni zavesti ter pozitivni kolektivni samopodobi (Krakar Vogel, 2004: 80). Kakšen pomen za razvijanje narodne zavesti je starejši slovenski književnosti namenila stroka, se kaže v učnih načrtih. Petra Kodre ugotavlja, da se je število reformatorskih in protireformatorskih besedil ter njihovih predstavnikov skozi čas spreminjalo. Kodre ugotavlja, da je največ besedil slovenskih protestantov v berilih iz časa skupne jugoslovanske države sredi prejšnjega stoletja, leta 1945. Ker gre za prelomno obdobje po osvoboditvi, ko se je narodna zavest širila z največjo hitrostjo, je prav to najverjetnejši razlog, da je književnost protestantizma dobila v berilih takšno vlogo, kot ji pripada. V vseh obdobjih od časa Avstro-Ogrske naprej je najbolj izpostavljen Primož Trubar, ki je bil v vseh učnih načrtih tudi edini predpisan za obravnavo, sledita pa mu Jurij Dalmatin in Adam Bohorič. Ostali reformatorji in protireformatorji so večinoma ostali prezrti (Kodre, 2010: 217–224, ur. A. Bjelčevič).

Književnost reformacije je tako za učitelja kot za učence težavna in zaradi kulturnih ter strukturnih neznank marsikomu nerazumljiva. Prav zaradi teh lastnosti lahko postane poučevanje tudi izziv. Zaradi neprecenljivega prispevka k oblikovanju slovenske narodne in kulturne zavesti je njeno poznavanje nujno potrebno. Vprašanje, kako ohraniti trajno, kakovostno znanje, ki omogoča kritično vrednotenje, oblikovanje lastnih predstav, uporabo znanja in podatkov ob drugih priložnostih, je eno izmed bistvenih izzivov, s katerimi se soočajo učitelji. Da pri učenju ne pride do pasivnega in naučenega vrednotenja, ki ni odvisno od posameznika, saj le-ta povzema mišljenje pedagoga, je potrebno pridobljeno znanje aktualizirati in povezovati v višje kategorije znanja. Pri tem procesu ima pomembno vlogo

učitelj, ki mora podati smernice in strategije za samostojno, individualno ter skupinsko učenje, spodbuja raziskovanje in upošteva medpredmetne povezave. Čeprav k trajnemu znanju pripomore tudi znanje, pridobljeno pri drugih predmetih, je največji izziv prav na učiteljih slovenščine (Krakar Vogel, 2010, ur. A. Bjelčevič).

Kozma Ahačič pravi, da so učencem, z retoričnega vidika, najbližje protestantska besedila, ki so bila že izvirno namenjena mlajšim oziroma neukim bralcem. Sem sodijo predvsem pesmi iz katekizmov in Kreljeve *Otročje biblije*. Tovrstna besedila v učnih načrtih in učbenikih zaradi verske vsebine niso zastopana. Z uvrstitvijo teh besedil v učni načrt bi učencem omogočili lažjo recepcijo teh besedil, hkrati pa bi dosegali vse zastavljene cilje. Z literarnega vidika pa so učencem najbližje kratka besedila, ki imajo določen retorični namen v daljšem besedilu (eksempli, prilike, istorije, priče). Bistveno je, da so učenci seznanjeni z daljšim besedilom, kateremu besedila pripadajo, saj bi jih neumeščanje lahko pripeljalo do napačnih sklepov in razumevanja idejnega ozadja pisca (Ahačič, 2008: 33–37, ur. M. Košuta).

Kljub določenim smernicam, ki so zapisane v učnem načrtu, ima učitelj za poučevanje še vedno dovolj lastne svobode za inovativen pristop k poučevanju. Dober učitelj se bo z literaturo, ki je z recepcijskega stališča za mlade bralce nenavadna, tuja, morda celo nezanimiva, primoran soočiti na drugačen način kot s poučevanjem sodobne književnosti. Odprte možnosti za poučevanje preteklih literarnih obdobj učitlju omogočajo lastno presojo, katera besedila bo vključil v pouk, uporabo raznovrstnih metod poučevanja, tipov motivacij, tehničnih, vizualnih ter avditivnih sredstev, posluževanje različnih interpretacij besedil in medpredmetno povezovanje. Kako bo učitelj izpeljal uro, pa je odvisno tudi od njegovega strokovnega in literarnoteoretičnega znanja ter splošne družbene razgledanosti.

Ob povedanem je mogoče povzeti nekaj didaktičnih načel za poučevanje starejše književnosti, ki se dotikajo ciljev, vsebin in metod poučevanja.

Cilji:

- Eden najpomembnejših ciljev poučevanja starejše književnosti je razvijanje kulturne zmožnosti in nacionalne zavesti.
- Poleg razvijanja kulturne zmožnosti učenci ob učenju in branju starejše književnosti razvijajo tudi sporazumevalne zmožnosti. Razumevanje starejših zvrsti slovenskega jezika je pomemben del sporazumevanja v materinščini.

- Tretji cilj se nanaša na idejno aktualizacijo besedil in estetsko primerjanje in vrednotenje. Za boljše razumevanje je potrebno prebrana besedila aktualizirati in jih prevajati v sodobni slovenski jezik.

Vsebine:

Za dosego zgoraj navedenih ciljev je pomembno skrbno in načrtovano izbrati besedila starejše književnosti, ki so za učence zanimiva in privlačna, hkrati pa omogočajo razvijanje različnih zmožnosti. Z recepcijskega stališča lahko med vsebino starejše književnosti prištevamo besedila vse do razsvetljenstva. Ker pa so med bralno aktivnostjo učenci soočeni s številnimi tujostmi, ki zanje predstavljajo recepcijsko oviro, je med starejšo književnost smiselno prištevati tudi besedila kasnejše literarne klasike, to je od Prešerna pa vse do Cankarja. S skladijskega vidika so besedila starejše književnosti za branje celo težavnejša od današnjih skladijsko zapletenih besedil. Učitelji morajo izbirati besedila, ki so učencem z recepcijskega stališča blizu (Ahačič, 2008: 33–37, ur. M. Košuta).

Izbrali smo nekaj odlomkov iz obdobja slovenske reformacije, ki so tematsko zanimivi za učence. Odlomki so iz knjige *Trubar.doc*, katere zasnova je inovativna, saj dobo in avtorje prikaže na inovativen način.

- 1) Z vsebinskega vidika so učencem zagotovo bližje besedila, ki so v povezavi s šolstvom ali s Trubarjevim osebnim življenjem. Primerni odlomki so naslednji: odlomek iz šolskega reda stanovske šole v Ljubljani (Adam Bohorič in Nikodem Frischlin, 1575 in 1584), *Življenjepis s konca pisma* in *Trubarjeve bolezni (1579 in 1582)*, del besedila iz *Catehismusa z dvejma izlagama* o starših (1575);
- 2) Če izbiramo besedila z retoričnega vidika, naj bodo le-ta že izvirno namenjena mladim. Primeri odlomkov so naslednji: različne pesmi iz *Catehismusa* o Adamu in Evi (1550), odlomki iz Kreljeve *Otročje biblije* (1566);
- 3) S tretjega, to je literarnega vidika, moramo izbrati besedila, ki predstavljajo literarna dela v današnjem pomenu besede. Primeri takšnih besedil so eksempli, priglihe, istorije, priče. Zaradi številnih dvojnih pomenov v eksemplih je po koncu branja nujno potreben učiteljev komentar (Ahačič, 2008: 33–37).

Metode: Metode poučevanja se razlikujejo glede na obravnavano snov in vsebino, možnosti uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije, zainteresiranost in sodelovanje učencev pri pouku, učiteljevo splošno razgledanost ... Pomemben segment pouka predstavlja uvodna

motivacija, ki mora biti pri obravnavi najstarejših obdobij še posebej skrbno in natančno načrtovana ter podprta z ustreznimi didaktičnimi načeli. Branje besedil lahko zastavimo kot projekt, ki ga imenujemo stopenjsko branje. Zasnovan je iz treh stopenj: predbralne dejavnosti, branje učitelja, po branju. Najpomembnejši del predbralnih dejavnosti so učiteljeve uvodne frontalne informacije o temah besedil, zvrsteh, o jeziku ... Poleg izkušnjske motivacije so za učence zanimive problemske; učitelj z izbranimi nalogami učence postavi pred problem, ki ga poskušajo rešiti, npr. prevajanje določenih Trubarjevih besedil v sodobni jezik, vstavljanje besed v del besedila. V drugi stopnji, interpretativno branje, se učenci prvič srečajo z obravnavanim besedilom. Namesto učiteljevega vzornega interpretativnega branja lahko poslušajo posnetek besedila. V dejavnostih po branju učenci ponovno berejo besedilo v tesnih segmentih, prevajajo besedilo v sodobni jezik ter ga primerjajo s starejšim, komentirajo sporočilo in poskušajo sami glasno prebrati besedilo (Krakar Vogel, 2008: 84).

3 PREGLED UČNEGA NAČRTA IN BERIL ZA OSNOVNO ŠOLO

3.1 UČNI NAČRT PREDMETA SLOVENŠČINA ZA PROGRAM OSNOVNE ŠOLE

Učni načrt za slovenščino kot materni jezik za večino učencev oziroma drugi jezik za pripadnike manjšin opredeljuje slovenščino kot »ključni splošno-izobraževalni predmet v osnovni šoli. Učenci se pri njem usposabljaajo za učinkovito govorno in pisno sporazumevanje v slovenskem jeziku, razvijajo zavest o pomenu materinščine in slovenščine, o slovenščini kot državnem in uradnem jeziku, o njenem položaju v Evropski uniji in njeni izrazni razvitosti na vseh področjih javnega in zasebnega življenja.« (vir: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf, 4. 12. 2013).

Predmet slovenščina je sestavljen iz jezikovnega in književnega pouka. S pomočjo štirih sporazumevalnih dejavnosti (to je poslušanje, branje, govorjenje, pisanje) se uresničujejo temeljni cilji predmeta. Učenci pri književnem pouku spoznavajo določena umetnostna/književna besedila in ob njih razvijajo poleg sporazumevalne še številne druge zmožnosti: doživljajsko, domišljijaskoustvarjalno, vrednotenjsko in intelektualno zmožnost. S pomočjo kulturnih, etičnih, duhovnih in drugih razsežnosti besedne umetnosti se utrjuje domovinska, kulturna in državljanska vzgoja.

Učni načrt pouku slovenščine nameni skupno 1631,5 ur v vseh razredih devetletne osnovne šole in nekoliko manj, 1561,4 ure v dvojezičnih osnovnih šolah. Obravnavanju neumetnostnih besedil je v učnem načrtu namenjenih 60 %, umetnostnih pa 40 %.

Snovalci učnega načrta so zapisali pet temeljnih oziroma splošnih ciljev predmeta, in sicer:

1. Učenci pri pouku slovenščine oblikujejo pozitivni odnos do slovenskega jezika in se hkrati zavedajo pomembne vloge maternega jezika v vseh sferah javnega in zasebnega življenja.
2. S pomočjo učnega predmeta slovenščina učenci razvijajo sporazumevalno zmožnost v slovenskem knjižnem jeziku ter zmožnost kritičnega sprejemanja in ustvarjanja različnih besedilnih vrst. V obrazložitvi cilja je med drugim zapisano, da učenci kritično sprejemajo in vrednotijo umetnostna besedila slovenskih in tujih avtorjev, bralno aktivnost prepoznavajo kot užitek, stopajo v dialog s književnim besedilom in s pomočjo umetnostnih besedil oblikujejo osebnostno in narodno identiteto.

3. Učenci ohranjajo in razvijajo pozitiven odnos do branja tako umetnostnih kot neumetnostnih besedil. Stik z besedili doživljajo kot potrebo in vrednoto.
4. Učenci pri predmetu slovenščina razvijajo vse sestavine sporazumevalne zmožnosti, in sicer: stvarno znanje, jezikovno zmožnost, slogovno zmožnost, zmožnost nebesednega sporazumevanja ter metajezikovno zmožnost.
5. Učenci ob prebiranju in sprejemanju umetnostnih besedil pridobivajo književno znanje, ki jim omogoča globlje doživljanje in razumevanje umetnostnih besedil. Poleg književnega znanja učenci razvijajo tudi sporazumevalno zmožnost.

Operativni cilji za pouk književnosti v tretjem triletju devetletne osnovne šole so:

- 1) Razvijanje recepcijske zmožnosti z branjem, poslušanjem/gledanjem uprizoritev umetniških besedil in govorjenjem, pisanjem o njih.

Učenci spoznavajo določene književne vsebine ter njihove prvine, kot so: književna oseba, književni čas in prostor, pojme dogajanje, motiv, tema, sporočilo, snov, avtor – pripovedovalec ter književno perspektivo. Spoznajo in razlikujejo tri književne zvrsti: poezijo, prozo in dramatiko. Poleg književnih vsebin in prvin spoznajo gledališče, radijsko igro in film ter preko njih spoznajo značilnosti gledališke/lutkovne in filmske predstave ter radijske igre in jih primerjajo s književnim besedilom.

- 2) Razvijanje recepcijske zmožnosti s tvorjenjem oziroma (po)ustvarjanjem ob umetnostnih besedilih (pisanje, interpretativno branje, govorjenje).

Učenci s pisanjem razvijajo različne vrste zmožnosti: zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja književne osebe, zmožnost doživljanja in razumevanja književnega prostora in časa, zmožnost razumevanja dogajanja in teme, zmožnost ločevanja med avtorjem in pripovedovalcem, zmožnost prepoznavanja književne perspektive. Z interpretativnim branjem literarnih besedil se učijo sprejemanja in razumevanja književnega besedila. Z govornim nastopom krepijo zmožnosti javnega nastopanja, pri čemer upoštevajo slovnična pravila in okoliščine nastopanja.

Učni načrt, ki je danes v veljavi, je bil posodobljen leta 2011. V starem učnem načrtu so splošni cilji predmeta podani po posameznih triletjih in tako veliko bolj razširjeni in natančneje opredeljeni. V prenovljenem učnem načrtu je v obrazložitev zapisano, da uresničevanje splošnih in operativnih ciljev pri jezikovnem in književnem pouku ni zapisano po posameznih razredih, saj je na ta način učitelju omogočena lastna izbira hitrosti, obravnave

učnih ciljev in vsebin, njemu pa je prepuščena tudi izbira metod in oblik dela glede na potrebe in zmožnosti učencev. Povečala se je tudi izbirnost dejavnosti pri obravnavanju (ne)umetnostnih besedil. Učitelji lahko po lastni presoji izbirajo besedila iz predlaganega seznama, kar jim omogoča večjo svobodo pri kreiranju pouka. Število ur, namenjenih pouku slovenščine, se ni spremenilo, nekoliko je spremenjen nabor priporočenih umetnostnih besedil za doseganje ciljev.

3.1.1 PREGLED BESEDIL STAREJŠE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI V UČNEM NAČRTU ZA 8. IN 9. RAZED

Učni načrt za 8. oziroma 9. razreda predvideva poznavanje naslednjih avtorjev starejše slovenske književnosti:

8. razred	9. razred
Anton Tomaž Linhart	Primož Trubar
Valentin Vodnik	Simon Gregorčič
France Prešeren	
Janko Kersnik	
Ivan Tavčar	
Anton Aškerc	

Z branjem književnih del učenci spoznajo različne strokovne izraze, življenje in dela književnikov ter prepoznajo značilnosti posameznih literarnih obdobj. Med obvezna besedila v 8. in 9. razredu sodijo:

- 8. razred: Povodni mož (Prešeren), Življenje (Grafenauer), Mačkova očeta (Kersnik);
- 9. razred: Zdravljica (Prešeren), Žebljarska (Župančič), Bobi (Cankar).

Poleg obveznih besedil so v učnem načrtu predlagana besedila za šolsko obravnavo v tretjem triletju ter seznam besedil za domače branje.

Ker se v diplomski nalogi ukvarjamo izključno s starejšo slovensko književnostjo, bomo v seznam zapisali besedila do vključno literarnega obdobja slovenskega realizma.

Predlagana besedila za obravnavo:

8. razred	9. razred
poezija	
Vodnik: Dramilo	Vodnik: Moj spomenik
Prešeren: Uvod h Krstu pri Savici, Apel in čevljar, Turjaška Rozamunda	Prešeren: Glosa, Gazela 6
Jenko: Po slovesu	Jenko: Gori
Aškerc: Kronanje v Zagrebu, Čaša nesmrtnosti	Levstik: Dve otvi
	Gregorčič: Soči
proza	
Jurčič: Jurij Kozjak (odlomek)	Trubar: Katehismus z dvejma izlagama, Ta evangeli svetega Matevža
Tavčar: Tržačan, Visoška kronika (odlomek)	Bohorič: Zimske urice (odlomek)
	Jenko: Tilka
dramatika	
Linhart: Županova Micka	/

Predlagani seznam domačega branja:

8. razred	9. razred
Tavčar: Visoška kronika, Med gorami	/
Kersnik: Kmetske slike	/

Z izjemo slovenskega realizma, ki ga v starejšo književnost uvršča le Pogačnik, didaktično pa sodi tja pogojno, so predpisana ali predlagana besedila starejše književnosti le deloma zastopana. V 9. razredu se tako učenci spoznajo s Trubarjevim *Katehismusom z dvejma izlagama* ter *Evangelijem svetega Matevža*, Vodnikovo pesnitvijo *Moj spomenik* ter s Prešernovima *Gloso* in *Gazelo 6*, v 8. razredu poleg Prešerna in Vodnika spoznajo tudi prvega slovenskega dramatika Linharta. Ostali avtorji sodijo v obdobje realizma (tako romantičnega kot poetičnega), ki smo ga v obdobje starejše slovenske književnosti uvrstili zaradi pogojne recepcijske tujosti.

3.2 PREGLED IN PRIMERJAVA POTRJENIH BERIL ZA 8. IN 9. RAZRED DEVETLETNE OSNOVNE ŠOLE

Berilo je eno izmed učnih sredstev, ki jih učitelj uporablja pri načrtovanju in izvedbi učne ure. Učbenik za pouk književnosti vsebuje besedila, ki so usklajena z učnim načrtom za pouk književnosti. Poleg literarnih vsebin vsebuje tudi t. i. didaktični instrumentarij, kot so razlage besedil, vprašanja, slike, preglednice (Krakar Vogel, 2004: 142). Rosandić berila tipizira glede na:

- namembnost – npr. berila za nižje razrede, berila za višje razrede, berila za srednje šole ...;
- prinašanje književnega gradiva – recepcijski oziroma reproduktivni in produktivni oziroma ustvarjalni tip berila;
- artikuliranje književne vsebine – ločuje programirani in polprogramirani tip berila;
- zaprtost oziroma odprtost – glede na dopuščene možnosti za spreminjaje vsebine (Rosandić, 1991: 174).

Poleg omenjene klasifikacije lahko berila klasificiramo tudi glede na količino oziroma izbor literarnih del. Ločimo vezani tip berila, ki pri izboru in številu besedil upošteva normativni del učnega načrta. Drugi tip beril pa imenujemo antologijski tip, ki poleg predpisanih besedil v normativnem delu učnega načrta vsebuje tudi širši nabor reprezentativnih besedil. Med njimi lahko izbirajo učitelji sami.

Na opredeljevanje kakovosti učbenika/berila vplivajo različni dejavniki. Alenka Žbogar jih je razdelila v dve skupini, in sicer tiste, ki določajo:

- informacijsko vrednost: glede na videz (format, tisk, papir, kakovost slik in ilustracij ...) in vsebino (koncept, število in ureditev poglavij, avtorji, stvarna pojasnila, definicije, biografije avtorjev ...) in
- didaktično vrednost: primernost videza in vsebine za dosego temeljnega cilja na določeni vrsti šole, spodbujanje komunikacije in interesa za branje (v Krakar-Vogel, 2004: 143).

V Sloveniji so za uporabo pri pouku književnosti potrjena tri berila različnih slovenskih založb.

3.2.1 ZALOŽBA ROKUS KLETT

Založba Rokus Klett izdaja berilo za 8. in 9. razred devetletne osnovne šole z naslovom *Svet iz besed 8* in *Svet iz besed 9*.

Berilo **Svet iz besed 8** je razdeljeno na tri večje sklope z naslovi »Sodobna književnost (po 1975)«, »Novejša književnost 19. in 20. stoletja (do 1975)« ter »Starejše ljudsko in umetno slovstvo (do 19. stoletja)«. Iz tega je razvidno, da so avtorji upoštevali literarnozgodovinsko načelo. Kronološko si obdobja sledijo od najnovejših do najstarejših. V berilu je skupno 54 literarnih besedil, od tega 39 (72,3 %) slovenskih in 15 (27,7 %) tujih besedil. Književne zvrsti so zastopane v naslednjih odstotkih: največ, 27 (50 %) je poetičnih besedil, 22 (40,7 %) je proznih, skromno je zastopana dramatika; v berilu je zgolj 5 (9,3 %) dramskih besedil. V berilu je 36 (66, 6%) besedil, ki v učnem načrtu niso predlagana, zato lahko rečemo, da je berilo antologijskega tipa.

V diplomski nalogi nas zanima starejša slovenska književnost. Ta je predstavljena v zadnjem sklopu. Vanj so avtorji uvrstili 10 besedil, od tega jih je polovica tujih. Med ljudsko slovstvo uvrščamo pesmi *Spevaj nama*, *Katica* ter *Kresnice* in prozno delo *Védomci*. Slovensko razsvetljenje zastopata *Županova Micka* Antona Tomaža Linharta in *Dramilo* Valentina Vodnika. Avtorje slovenske romantike (Prešeren) ter realizma (Tavčar, Kersnik, Jurčič, Aškerc, Jenko) berilo uvršča v sklop novejše slovenske književnosti 19. in 20. stoletja. Besedila, uvrščena v berilo, so *Uvod h Krstu pri Savici*, *Povodni mož*, *Hčere svet*, *Turjaška Rozamunda* (Prešeren), *Visoška kronika*, *Holekova Nežika* (Tavčar), *Mačkova očeta* (Kersnik), *Jurij Kozjak* (Jurčič), *Najlepši dan* (Aškerc), *Po slovesu* (Jenko).

V berilu je skupno 15 (27,7 %) slovenskih besedil, ki sodijo v starejšo slovensko književnost. Upoštevana so vsa besedila, ki so predpisana v učnem načrtu.

Berilo **Svet iz besed 9** je prav tako razdeljeno na tri poglavja, identična berilu za 8. razred. Tudi tu so avtorji besedila uvrščali v sklope po literarnozgodovinskem načelu. V berilu je skupno 49 besedil; literarnih del iz svetovne književnosti je 15 (30,6 %). V berilu je najbolj zastopana proza s 23 besedili (46,9 %), sledita ji poezija z 21 (42,9 %) ter dramatika s 5 (10,2 %) besedili. V berilu je kar 38 (77, 5 %) besedil, ki v učnem načrtu niso predlagana, zato je tudi to berilo antologijskega tipa.

V obdobje starejše slovenske književnosti je uvrščenih šest besedil, od tega kar štiri tuja. Slovenske avtorje starejše slovenske književnosti zastopata Primož Trubar z delom *Pesem o*

stvarjenju ter Vodnik s *Kuharskimi bukvami*. Ostali avtorji slovenske romantike in realizma so uvrščeni v razdelek »Književnost 19. in 20. stoletja (do 1975)«. Učenci spoznajo Prešernovo *Gloso* ter *Gazelo* 3, od slovenskih realistov pa je v berilo uvrščeno le delo *Rodoljubki* Simona Jenka.

V berilu je skupno 5 (10,2 %) slovenskih besedil, ki sodijo v obdobje starejše slovenske književnosti. Od obveznih besedil za obravnavo v 9. razredu po učnem načrtu sta zajeti le dve besedili (manjka Prešernova *Zdravljica*).

3.2.2 ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA

Mladinska knjiga ima potrjeni dve berili za pouk književnosti v 8. in 9. razredu, in sicer *Dober dan, življenje* (berilo za 8. razred) ter *Skrivno življenje besed* 9.

Berilo **Dober dan, življenje 8** je svoj naslov dobilo po istoimenske pesmi Toneta Pavčka. Razdeljeno je na štiri večja poglavja z naslovi: »Ljubezen kot pesem«, »Da videl bom čez vse ljudi«, »Težke misli misli abduraman!«, »Spominjam se«. Besedila so razvrščena po literarnoteoretičnem načelu. V berilu je skupno 50 besedil, od tega 34 (68 %) slovenskih ter 16 (32 %) besedil iz svetovne književnosti. Besedila so v posameznih poglavjih razdeljena glede na književne zvrsti; poezijo zastopa 26 (52 %), prozo 19 (38 %), dramatiko pa 5 (10 %) besedil. Berilo vsebuje 7 (14 %) besedil, ki niso na seznamu predlaganih besedil v učnem načrtu. Tudi to berilo prištevamo k antologijskemu tipu.

Avtorje, ki sodijo v obdobje starejše slovenske književnosti (vključno z obdobjem realizma), najdemo v vseh štirih sklopih. Avtorji so zastopani z naslednjimi besedili: Valentin Vodnik: *Dramilo*; Anton Tomaž Linhart: *Županova Micka*; France Prešeren: *Povodni mož*, *Turjaška Rozamunda*, *Apel in čevljar*, *Uvod h Krstu pri Savici*; Jenko: *Po slovesu*; Aškerc: *Kronanje v Zagrebu*, *Čaša nesmrtnosti*; Tavčar: *Tržačan*, *Listi iz Visoške kronike*; Kersnik: *Mačkova očeta*; ljudska: *Galjot*.

V berilu je 13 (26 %) slovenskih besedil, ki sodijo v obdobje starejše slovenske književnosti. V berilu so vsa besedila, ki so v učnem načrtu objavljena kot obvezna za obravnavo v 8. razredu.

Berilo založbe Mladinska knjiga za 9. razred je **Skrivno življenje besed**. Razdeljeno je na štiri poglavja, in sicer: »Si ti res jaz? Sem jaz res ti?«, »Romeo in Julija«, »V daljavi motni, v poljani tihi, v človeškem srcu« in »Vendar peti on ne jenja«. Besedila niso ločena po literarnozgodovinskih obdobjih. Avtorji so pri razvrstitvi besedil upoštevali literarnoteoretično načelo, saj se besedila v posameznih poglavjih lahko primerjajo po

tematiki. Skupno je v berilu 46 literarnih besedil; s področja slovenske književnosti je 35 (76,1 %), iz svetovne književnosti pa 11 (23,9 %) besedil. Največ je poezije – 24 besedil (52,2 %), ki ji sledita proza z 18 (39,1 %) ter dramatika s 4 (8,7 %) besedili. Berilo vsebuje 7 (15,2 %) besedil, ki v učnem načrtu niso predlagana, kar ga uvršča v med antologijska.

Od avtorjev, ki sodijo v starejšo slovensko književnost, so v berilu zastopani: Trubar (*Katehizmus z dvejma izlagama*), Vodnik (*Moj spomenik*), Prešeren (*Zdravljica – obvezno čtivo*, *Glosa*, *Gazela* 6), Levstik: *Dve otvi*.

V berilu je 6 (13 %) slovenskih besedil, ki so nastala v obdobju starejše slovenske književnosti. V berilo so vključena vsa besedila, ki so obvezna za obravnavo v 9. razredu osnovne šole.

3.2.3 DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

Državna založba Slovenije izdaja berili *Spletaj niti domišljije* za 8. razred ter *Z roko v roki* za 9. razred osnovne šole.

Berilo **Spletaj niti domišljije** je razdeljeno na tri večje sklope: »Pesem z mano gre (poezija)«, »Ti povej nam (proza)« ter »Dvignimo zavese (dramatika)«. Avtorji so pri snovanju berila upoštevali tako literarnozgodovinsko kot literarnoteoretično načelo, saj so besedila urejena po časovnem zaporedju, vsako poglavje pa vsebuje besedila, ki pripadajo isti zvrsti. V berilu je skupaj 54 besedil. Slovenskega izvora je 39 (72,2 %) besedil, tujih pa 15 (27,3 %). Proznih del je 30 (55,5 %), med zvrst poezijo sodi 19 (35,2 %) del, dramskih besedil pa je 5 (9,3 %). V berilu je 17 (31,5 %) besedil, ki jih učni načrt ne predlaga, zato je berilo antologijskega tipa.

Ker je berilo zastavljeno po literarnozgodovinskem načelu, se besedila starejše slovenske književnosti nahajajo na začetku vseh treh poglavij. Med poezijo najdemo besedila dveh ljudskih pesmi *Oblaki so rdeči* ter *Galjot*, *Zadovolni Krajnc* Valentina Vodnika, Prešernove *Povodni mož* (obvezno čtivo), *Turjaška Rozamunda*, *Krst pri Savici – Uvod*, *Apel in čevljar*, Jenkovo *Po slovesu* ter Aškerčevo pesem *Kronanje v Zagrebu*. Avtorji so med prozna besedila uvrstili ljudsko *Vedomci*, Kersnikova *Mačkova očeta*, ki sodi med obvezna besedila za obravnavo ter Tavčarjevega *Tržačana* in *Visoško kroniko*. Od dramskih besedil, ki sodijo v starejšo književnost, najdemo *Županovo Micko* (Linhart).

V berilu je 14 (25,9 %) besedil, ki sodijo v starejšo slovensko književnost. Zastopana so vsa besedila, ki so obvezna za obravnavo v 8. razredu.

Avtorji berila **Z roko v roki** so upoštevali literarnozgodovinsko načelo, saj so besedila razporejena kronološko glede na čas nastanka, po literarnih obdobjih pa so poimenovana tudi posamezna poglavja. Vsebuje 56 besedil, 48 (85,7 %) v slovenskem jeziku. 28 (50 %) besedil pripada literarni zvrsti poeziji, 25 (44,6 %) je proznih in 3 (5,4 %) dramska besedila. Berilo je antologijskega tipa, saj vsebuje 19 (33,9 %) besedil, ki v učnem načrtu niso predlagana za obravnavo.

Med besedila starejše slovenske književnosti sodijo: *Ta evnageli svetiga Matevža*, *Katehizmus z dvejma izlagama* (Trubar), *Zimske urice* (Bohorič), *Moj spomenik* (Vodnik), *Gazela*, *Zdravljica* (Prešeren), *Gori*, *Tilka* (Jenko), *Grm* (Levstik). Berilo vsebuje 9 (16,1 %) besedil starejše slovenske književnosti ter vsa besedila, ki so obvezna za obravnavo v 9. razredu.

8. razred

Svet iz besed 8	Dober dan, življenje	Spletaj niti domišljije
54 literarnih besedil	50 literarnih besedil	54 literarnih besedil
literarnozgodovinsko načelo	literarnoteoretično načelo	literarnozgodovinsko in literarnoteoretično načelo
antologijski tip berila	antologijski tip berila	antologijski tip berila
upoštevana vsa obvezna besedila	upoštevana vsa obvezna besedila	upoštevana vsa obvezna besedila
razsvetljenstvo: 2 besedili, romantika: 3 besedila realizem: 6 besedil ljudsko slovstvo: 4 besedila	razsvetljenstvo: 2 besedili romantika: 4 besedila realizem: 6 besedil ljudsko slovstvo: 1 besedilo	razsvetljenstvo: 2 besedili romantika: 4 besedila realizem: 5 besedil ljudsko slovstvo: 3 besedila
didaktični instrumentarij		
biografija avtorjev	biografija avtorjev	biografija avtorjev (v leksikonu pisateljev na koncu berila)
spodbujanje komunikacijskih dejavnosti (Dejavnosti po branju, Medijske predelave)	spodbujanje komunikacijskih dejavnosti (Raziskujemo besedilo)	spodbujanje komunikacijskih dejavnosti (Beseda je tvoja)
literarnoteoretične definicije	literarnoteoretične definicije (Potujmo v svet književnosti) in naloge	literarnoteoretične definicije (Vedež te vabi) in naloge
stvarna pojasnila, anekdote	stvarna pojasnila	stvarna pojasnila
ilustracije, fotografije, ureditev poglavij	ilustracije, fotografije, ureditev poglavij	ilustracije, fotografije, ureditev poglavij
stvarno kazalo, abecedno kazalo, slovarček literarnih pojmov	kazalo literarnoteoretičnih pojmov, stvarno kazalo, abecedno kazalo	zaporedno in abecedno kazalo, kazalo literarnoteoretičnih pojmov

9. razred

Svet iz besed 9	Skrivno življenje besed 9	Z roko v roki
49 literarnih besedil	46 literarnih besedil	56 literarnih besedil
literarnozgodovinsko načelo	literarnoteoretično načelo	literarnozgodovinsko načelo
antologijski tip berila	antologijski tip berila	antologijski tip berila
niso upoštevana vsa obvezna besedila	upoštevana vsa obvezna besedila	upoštevana vsa obvezna besedila
protestantizem: 1 besedilo razsvetljenstvo: 1 besedilo romantika: 2 besedili realizem: 1 besedilo	protestantizem: 1 besedilo razsvetljenstvo: 1 besedilo romantika: 3 besedila realizem: 1 besedilo	protestantizem: 3 besedila razsvetljenstvo: 1 besedilo romantika: 2 besedili realizem: 3 besedila
didaktični instrumentarij		
biografija avtorjev	biografija avtorjev	v literarnem leksikonu
spodbujanje komunikacijskih dejavnosti (Dejavnosti po branju, Medijske predelave)	spodbujanje komunikacijskih dejavnosti (Raziskujemo besedilo, Iščemo ideje za spis)	spodbujanje komunikacijskih dejavnosti (Beseda je tvoja) in nove naloge
literarnoteoretične in literarnozgodovinske definicije	literarnoteoretične definicije (Potujmo v svet književnosti)	literarnoteoretične definicije (Vedež te vabi)
stvarna pojasnila, anekdote	stvarna pojasnila	stvarna pojasnila
ilustracije, fotografije, ureditev poglavij	ilustracije, fotografije, ureditev poglavij	ilustracije, fotografije, ureditev poglavij
stvarno kazalo, abecedno kazalo, slovarček literarnih pojmov	kazalo literarnoteoretičnih pojmov, stvarno kazalo, abecedno kazalo	abecedno kazalo, zaporedno kazalo, kazalo literarnoteoretičnih pojmov

Glede starejše književnosti primerjava pokaže, da je v 8. razredu več besedil starejše slovenske književnosti kakor v 9. razredu. S stališča razvijanja kulturne zavesti bi prav ob zaključku šolanja pričakovali več takih besedil.

Berila, ki jih izdajajo tri slovenske založbe, so učencem prijazna ter informativna, saj je poleg literarnih besedil močno zastopan tudi didaktični instrumentarij. Učencem oziroma bralcem omogočajo bogato zakladnico pojmov iz literarne zgodovine in literarne teorije, ki so nujno potrebni za razumevanje besedil. Berila so pregledna, ločena po posameznih poglavjih, privlačne pa jih naredijo tudi številne ilustracije ali slike. Berila so pomemben vir tudi za učitelje, saj so eden temeljnih pripomočkov pri pouku književnosti.

Didaktični instrumentarij omogoča doseganje zastavljenih ciljev. Berila so podprta z dodatnimi vprašanji o prebranem besedilu, ki se nahajajo v razdelkih Dejavnosti po branju

(založba Rokus Klett), Raziskujmo besedilo (Založba Mladinska knjiga) ter Besedilo ti pove (DZS). Dodatna vprašanja so zastavljena tako, da omogočajo obnovo besedila, hkrati pa usmerjajo razmišljanje k avtorjevim nameram. Prav tako vsa tri berila upoštevajo nadaljnjo učenčevo komunikacijsko dejavnost bodisi v obliki književnega spisa (Založba Mladinska knjiga) bodisi v drugih oblikah (npr. predelava besedila v drugo književno zvrst v berilu Rokus Klett in z vprašanji v razdelku Beseda je tvoja v berilu DZS). Vsa berila učenca spodbujajo k uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije, najpogosteje se to kaže v berilu založbe Rokus Klett. Obravnavana berila učitelju omogočajo zasnovati kakovostno in informativno učno uro, kako pa bo izkoristil danosti, je odvisno od njega samega.

4 POUČEVANJE STAREJŠE KNJIŽEVNOSTI V OSNOVNI ŠOLI

Za potrebe diplomske naloge smo obiskali osnovno šolo v Horjulu in prisostvovali pri petih urah slovenščine. Osnovna šola Horjul je podeželska šola z 280 učenci. 8. razred ima dva oddelka, 9. pa samo enega. V šoli poučujeta dve profesorici slovenskega jezika. Zaradi bolniške odsotnosti ene izmed profesoric smo učne ure poslušali v 9. in enem združenem 8. razredu. Izvedbo naše lastne učne ure smo morali zaradi neustreznih pogojev (gradbenih del) opustiti.

Želeli smo opazovati učno uro in odzive učencev pri različnih literarnih obdobjih slovenske književnosti, zato se je naše hospitiranje začelo v sredini septembra in končalo v začetku decembra 2013. Učne ure, ki smo jih poslušali, so bile naslednje:

- 1) Učna enota: protestantizem, učna vsebina: oznaka dobe in predstavniki, Primož Trubar:
- 2) Učna enota: razsvetljenstvo, učna tema: Valentin Vodnik: Dramilo
- 3) Učna enota: romantika, učna tema: France Prešeren: Zdravljica
- 4) Učna enota: realizem učna tema: Simon Jenko: Gôri
- 5) Učna enota: realizem, učna tema: Simon Jenko. Tilka

Zadnje literarno obdobje realizem smo v obravnavo vključili, ker nas je zanimalo, ali po odzivih učencev literaturo tega razdobja še lahko uvrstimo med starejšo književnost.

4.1 OBRAVNAVA UČNIH UR IN UGOTOVITVE

4.1.1 UČNA URA: PROTESTANTIZEM

Učna ura z enoto protestantizma je potekala v 9. razredu. Uvodno motivacijo je učiteljica povezala s poukom zgodovine, kjer so obdobje 15. in 16. stoletja že obravnavali, pri pouku slovenščine pa se s tem literarnim obdobjem še niso srečali. Učenci so pri pouku sodelovali in ponavljali že usvojeno znanje. Prav ponavljanje že poznanega in naučenega je bistvenega pomena za motivacijo, saj se na ta način učencem dvigne samozavest in poveča zanimanje za učno snov. Po končani prvi fazi je sledila napoved dela. S pomočjo delovnega učbenika in učnih listov je učiteljica predstavila literarno obdobje, njegove značilnosti in glavne predstavnike. Učenci so pri ugotavljanju značilnosti zaradi znane snovi aktivno sodelovali. Nekaj več težav se je pokazalo pri učiteljičinem interpretativnem branju Trubarjevega dela *Katekizmus z dvejma izlagama*. Literarno delo se je izkazalo za težavno že pri samem

učiteljičinem branju zaradi jezikovnih značilnosti protestantskega jezika. Po končanem branju smo lahko ugotovili, da učenci prebranega ne razumejo. Učiteljica jih je s pomočjo vprašanj vodila skozi besedilo in na ta način so delo vsebinsko razčlenili. Po branju so segmente besedila prevajali v sodobni jezik. Brez zunanje pomoči velika večina učencev (nekaj izjem s prebranim tekstom ni imelo težav) besedila po prvem branju ne bi razumela. Takšen rezultat po branju je predvidljiv in pričakovan zaradi tujosti jezika in kulturnih razmer v času nastanka. Pri nalogi, naj učenci prebrano besedilo prevedejo v sodobni jezik, se je izkazalo, da učenci po obrazložitvi besedilo vsebinsko sicer razumejo, jim pa težave kljub prevajanju v sodobni jezik še vedno povzročajo narečne besede in skladnja besedila. Za celotno učno vsebino je učiteljica namenila tri ure. Za popestritev uvodne motivacije učiteljica ni izbrala nobenih didaktičnih sredstev, navezala se je na ponavljanje snovi iz zgodovine.

Komentar: Iz videnega lahko potrdimo, da je obdobje protestantizma/reformacije učencem tuje in oddaljeno. Zaradi nepoznavanja besedišča in starejše slovnične skladnje so imeli učenci veliko težav z razumevanjem vsebine prebranega besedila, manj težav pa jim je povzročalo kulturno in družbeno dogajanje 15. in 16. stoletja, saj so ga že usvojili pri pouku zgodovine. Literarna besedila, nastala v obdobju protestantizma, so za učence problematična, čeprav so za Slovence in slovenski narod neprecenljiva. Prav to je velik razlog, da bi tovrstnim besedilom in kulturi tistega časa morali posvečati več pozornosti tudi izven pouka slovenske književnosti, saj bi s tem povečali zanimanje za lastno kulturno zgodovino, hkrati pa pripomogli k utrjevanju slovenske narodne (samo)zvesti. V pouk bi bilo potrebno vključevati sredstva, s katerimi bi snov popestrili in jo aktualizirali ter tako približali mladim bralcem.

4.1.2 UČNA URA: RAZSVETLJENSTVO (Vodnik: Dramilo)

Druga učna ura z enoto Valentin Vodnik je potekala v 8. razredu in se je prav tako začela z uvodno motivacijo na temo jutranjega prebujanja. Izkušenijska uvodna motivacija je učence napeljala k napovedi nove snovi, to je Vodnikove pesmi Dramilo. Pred branjem je učiteljica razložila pojem in pomen razsvetljenstva za slovenski narod, predstavila predstavnike in njihova dela. Učenci so ves čas aktivno sodelovali in poskušali odgovarjati na zastavljena vprašanja, čeprav večine odgovorov o razsvetljenstvu niso poznali, saj se z obravnavanim obdobjem še niso srečali. Po napovedi literarnega besedila je učiteljica prvič interpretativno prebrala pesem, ki ji je sledil čustveni premor. Učenci so s pomočjo vprašanj zbirali prve vtise, se pogovarjali o vsebini pesmi. Učenci pri razumevanju vsebine niso imeli težav,

izpostavili pa so nekatere njim neznane besede (stvarnica, ak, bokal). Po branju je večina učencev s pomočjo učnega lista uspešno usvajala nove pojme in jih utrjevala z reševanjem nalog, posamezni pa so potrebovali individualno pomoč učiteljice.

Komentar: Z obdobjem razsvetljenstva so se učenci pri pouku slovenske književnosti srečali prvič. Z usvajanjem najbolj izstopajočih značilnosti dobe, njenih predstavnikov in njihovih del učenci niso imeli težav. Obdobje razsvetljenstva se je od vseh obravnavanih izkazalo kot najmanj zahtevno za poučevanje. Učiteljica je uporabila pristope, ki so besedilo in dobo bolj približali učencem. Po prvem učiteljičinem interpretativnem branju literarnega besedila *Dramilo* so sicer izpostavili nekatere neznane besede, kar nakazuje na nepoznavanje takratnega besedišča. Iz tega lahko glede na odzive učencev in nepoznavanja nekaterih značilnosti (po mnenju nekaterih literarnih zgodovinarjev) sporno obdobje razsvetljenstva uvrstimo v starejšo slovensko književnost.

4.1.3 UČNA URA: ROMANTIKA (Prešeren: Zdravljica)

Tretja učna ura s tematiko romantike je potekala v 9. razredu, kar je poučevanje zaradi večjega števila učencev nekoliko otežilo oziroma ni potekalo po predvidenem načrtu. Učna ura se je začela z uvodno motivacijo, kjer so učenci ponovili že usvojeno znanje o obdobju romantike. Ob tem so pokazali veliko zanimanja za slovensko himno, Prešernovo 7. kitico Zdravljice. Po napovedi besedila je učiteljica prebrala pesem in po branju so učenci v pogovoru strnili svoje ideje, misli in čustva. Takoj smo lahko opazili, da velika večina učencev idej oziroma sporočila posameznih kitic ni razumela, dobro pa so poznali 7. kitico, slovensko himno. Učenci so poskušali ideje, izražene v pesmi, povezati z današnjim časom in tako ugotoviti brezčasnost sporočila. Peščica učencev je sporočilo pesmi zelo dobro razumela, večina je bistvo začutila ob učiteljičini pomoči, nekaj učencev pa Zdravljica in pouk nasploh nista zanimala. Ponovno je največ težav povzročalo besedišče ter za sodobni knjižni jezik nenavadna stavčna zgradba. Učencem se je težko »preseliti« v čas romantike in začutiti družbeni in kulturni utrip takratnega časa, ko so bila v ospredju nacionalna vprašanja, ki se danes zdijo tuja.

Komentar: Pesmi največjega slovenskega pesnika so za obravnavo v osnovni šoli težke, učenci jih pogosto ne razumejo. Prav zato je učiteljevo vodenje skozi obravnavo toliko pomembnejše, saj jim jih lahko z dobro motivacijo in razlago približa oziroma nasprotno jih od njih odvrne. Učenci v osnovni šoli bi morali za boljše razumevanje prebranega besedila in ostalih literarnih tekstov tega obdobja poznati širši kontekst nastajanja. Ker učitelj v osnovni

šoli lahko sam razporeja ure in jih zahtevnejšim temam posveti več, bi učencem moral predstaviti tudi kulturne in družbene značilnosti takratnega časa in v raziskovanje vključiti tudi učence. K boljšemu razumevanju besedil prispevata tudi splošna razgledanost in izobraženost, ki današnji ciljni skupini mladih prevečkrat manjkata, kar se je pokazalo tudi pri naši učni uri. Prav zanj se je treba pri tovrstnih urah truditi. Sintezo lahko sklenemo z dejstvom, da obdobje romantike glede na odzive učencev lahko uvrstimo v obdobje starejše slovenske književnosti.

4.1.4 UČNA URA: REALIZEM (Jenko: Gôri)

Obdobje realizma smo v našo raziskavo vnesli zaradi problematike uvrščanja v starejšo slovensko književnost, zato smo opazovanju posvetili dve učni uri. Pouk je potekal v 9. razredu. Učiteljica je uvodno motivacijo zasnovala na ponavljanju že usvojenega znanja o literarnih obdobjih od protestantizma do realizma, ki so ga spoznali že v prejšnjem šolskem letu. Učenci so prepoznali glavne predstavnike obdobja in njihova dela, nekoliko več težav pa so imeli pri naštevanju pglavitnih značilnosti obdobja. Z zanimanjem so spremljali pripoved o življenju obravnavanega avtorja Simona Jenka in postavljali številna vprašanja. Po učiteljičinem interpretativnem branju razumevanje in vsebinska razčlenitev učencem nista povzročala težav. Nejasnost je nastala le pri uvrščanju sporočila pesmi med romantične. Učenci dobro poznajo pesniško formo in figure.

Komentar: Učna ura iz obdobja realizma ni povzročila nobenih težav. Iz videnega lahko ugotovimo, da jim čas od Prešernove smrti do konca 19. stoletja ni tuj, zelo dobro poznajo okoliščine nastajanja besedil. Jezik predstavnikov je razumljiv, prav tako besedišče, težave se lahko pokažejo v jeziku poezije.

4.1.5 UČNA URA: REALIZEM (Jenko: Tilka)

Zadnjo uro hospitiranja smo prav tako posvetili obdobju realizma, tokrat obravnavanju proznega dela. Uvodna motivacija tokrat ni bila bistvena, zato se je učiteljica bolj posvetila napovedi besedila in interpretativnemu branju. Učenci so zavzeto poslušali, kar je dokaz, kako je interpretativno branje pomembno, po končanem branju pa so pripovedovali svoje misli in ideje. Ob poslušanju smo bili presenečeni nad idejami učencev, saj so vsebino besedila zelo dobro obnovili; zanimalo jih je še morebitno nadaljevanje, čeprav so konec poznali, zato jih je učiteljica spodbudila k pisanju nadaljevanja.

Komentar: Učenci so ob branju proznega besedila pokazali veliko zanimanja za Simona Jenka in obdobje na splošno. Aktivno so sodelovali, postavljali dodatna vprašanja in se samoiniciativno lotili pisanja domišljjskega spisa, čeprav so celotno zgodbo in njen konec poznali. Vsebinsko razčlenjevanje je bilo zanimivo tako za učence, ki so se zabavali ob doživetjih glavnega junaka, kot za učiteljico, ki je z zadovoljstvom vodila učence skozi učno uro. Iz opazovanja obeh učnih ur lahko trdimo, da obdobje realizma učencem ne povzroča težav. Čeprav smo opazovali dve učni uri, ki sta obravnavali istega avtorja, bi morali za večjo gotovost trditve opazovati več učnih ur pri različnih učencih in različnih učiteljih. Po pogovoru z učiteljico, ki ima izkušnje s poučevanjem več generacij, lahko trdimo, da obdobje realizma z vidika vsebinskega sporočila literarnih tekstov, z njihovega jezikovnega in oblikovnega vidika, predvsem pa s stališča interesantnosti za učence, ni težavno. Kljub temu lahko rečemo, da učenci v kratki prozi Jurčiča, Jenka, Tavčarja zaradi zapletene skladnje in nekaterih tujosti težko zaznajo humor in ironijo. Zaradi tega lahko to literarno obdobje pogojno uvrstimo med starejšo slovensko književnost.

Po opazovanih urah lahko sklenemo, da je potrebno za dobre rezultate pouk skrbno in natančno načrtovati ter se naslanjati na didaktična načela, ki se dotikajo starejše slovenske književnosti. Potrebno je upoštevati vse tri stopnje dejavnosti: pred branjem, samo branje ter dejavnosti po branju. Bistvenega pomena je dobra učiteljeva uvodna motivacija, saj z njo pri učencih vzbudimo zanimanje za avtorja, njegova dela in obdobje, v katerem je deloval, in jih postopoma pripravimo na obravnavano besedilo. Interpretativno branje, učiteljevo ali poslušanje posnetkov, je nujno za učenčevo razumevanje besedila. Dejavnosti po branju, kot so segmentacija teksta, ponovno branje, prevajanje v sodobni jezik, pripomorejo k boljšemu razumevanju sporočila, podati pa moramo tudi vrednostno sporočilo, zakaj so tovrstna besedila za literarni in kulturni razvoj in ne nazadnje za bralca osebno pomembna še danes. Opazovane učne ure so potekale po didaktičnih načelih za obravnavo starejše književnosti. Naše mnenje je, da bi bilo potrebno za še boljše rezultate izboljšati uvodno motivacijo in učno uro popestriti z različnimi avdio in video pripomočki ter pri pouku uporabljati informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, v kolikor je njena uporaba mogoča in smiselna. Bistveno pa je, da učencem vzbudimo zanimanje za književnost in literaturo nasploh, saj se z njo razvija kulturna in sporazumevalna zmožnost ter krepi nacionalna zavest.

4.2 PREDLOGI ZA UVODNO MOTIVACIJO UČNE URE

Pripravili smo različne predloge za izvedbo učne ure. Naše mnenje je, da je za čim bolj uspešno izvedeno učno uro ter za trajnejše in kakovostnejše znanje potrebno dobro zasnovati uvodno motivacijo, s katero učence pritegnemo k obravnavi snovi.

4.2.1 UČNA URA: PROTESTANTIZEM

Učna ura z vsebino obdobja protestantizma se je pri naših opazovanjih izkazala za najbolj težavno. Ker je to za slovensko občo kot tudi kulturno zgodovino izjemno pomembno obdobje, ga je učencem potrebno ustrezno približati. Poleg poznavanja konkretnih literarnih besedil protestantskih avtorjev je potrebno nujno poznati tudi splošne družbene okoliščine in značilnosti takratnega časa. Pri tem je izjemnega pomena medpredmetno povezovanje z zgodovino ter etiko in družbo. Predlogi za uvodno motivacijo učne ure z vsebino protestantizma so naslednji:

1. Uvodna motivacija: učenci v 9. razredu iz zgodovine že poznajo obdobje protestantizma, zato jih z vprašanji spodbudimo k obnavljanju že usvojene snovi, kar jim vpliva občutek samozavesti. Vprašanja so naslednja: Kako časovno opredelimo obdobje protestantizma? Kakšno je bilo družbeno dogajanje v 16. stoletju? Kakšno je bilo protestantsko gibanje, njegova miselnost in zahteve? Kateri so bistveni slovenski in tuji predstavniki tega obdobja? Kakšni so bili povodi za nastanek prvih slovenskih knjig? Kaj je Biblija/Sveto pismo in kakšen je njen pomen za slovenski narod? Po pogovoru učencem v digitalni knjižnici Slovenije pokažemo Trubarjev rokopis *Ta celiga noviga testamenta* ter *Ta celiga catehizmus* (Dalmatin, Krelj, Trubar). Spodbudimo jih k samostojnemu raziskovanju zgodovinskih zanimivosti takratnega časa, npr. kako so živeli in s čim so se Slovenci ukvarjali, v kakšnem jeziku so govorili, so znali brati, pisati, so hodili v šolo itd. Poznavanje takratnega življenja služi za razumevanje, kako pomembno je to obdobje za slovenski narod.
2. Uvodna motivacija: učencem zavrtimo izbrani del Gallusove skladbe *Opus musicum*. Nato jim preko PowerPointa predstavimo slike Leonarda da Vincija *Razmerja človeškega telesa po Vitruviju* in *Mona Lisa* in jih vprašamo po avtorju slike. V nadaljevanju pokažemo sliko Galileja Galileja, njegovega teleskopa in znani stavek: »In vendar se vrtil.«. Sledi še branje dela *Pesmi o stvarjenju* Primoža Trubarja. Učenci poskušajo ugotoviti, kako so naštetih avtorji med seboj povezani. Ugotovimo, da so predstavljeni umetniki in znanstveniki delovali v istem obdobju, ki se je na slovenskih tleh razvil v obdobje

protestantizma. S pomočjo predstavljenih avtorjev skušamo učencem orisati družbeno dogajanje 16. stoletja, ki je bilo človeku kot individuumu zelo nenaklonjeno.

3. Uvodna motivacija: učence izzovemo, naj naštejejo slovenske državne praznike in vprašamo, če poznajo datum državnega praznika dan reformacije. Zanima nas, zakaj je po njihovem mnenju potrebno praznovati dan reformacije ter zakaj je za praznik izbran ravno datum 31. oktober. Z učenci se pogovorimo o nastanku nove cerkvene organizacije: kakšni so bili povodi za nastanek luteranske/protestantske cerkve, kakšne so bile njene zahteve ter kako je katoliška prenova vplivala na razvoj slovenske književnosti.
4. Uvodna motivacija: Poleg izkušenske motivacije lahko za literaturo protestantizma uporabimo tudi problemsko motivacijo. Učencem pokažemo rime o vremenu in dolžini dneva iz Trubarjevega dela *Ta slovenski kolendar* (1557). Učenci naj besedilo prevedejo v sodobni jezik. Primer besedila: »*Le-ti rajmi pravijo, kedaj se dobru vreme, zima, spomlad, lejtu, jesen inu te kvatri začnejo.*« ali »*Po Luciji, po vinkuštih, po vpelnici, malih križih vselej na to prvo sredo vsake kvatre semkraj gredo.*« (Ahačič et. al., 2008: 62, 63). Učenci se že pred branjem besedila spoznajo z jezikom protestantizma.

4.2.2 UČNA URA: RAZSVETLJENSTVO (Vodnik: Dramilo)

Obdobje razsvetljenstva je v razvoju slovenske književnosti pustilo velik pečat. Čas je povezan s prizadevanjem za prepore slovenskega jezika, vplival pa je tudi na nastanek posvetne literature. Učenci morajo spoznati celotno sliko družbenih okoliščin, v katerih sta nastali prva slovenska komedija in pesniška zbirka, da bi lahko razumeli pomen razsvetljenstva za slovenski narod. Predlogi za uvodno motivacijo učne ure s tematiko razsvetljenstva (natančneje Vodnikove pesmi Dramilo) so naslednji:

1. Uvodna motivacija: učenci so se z obdobjem razsvetljenstva srečali že v 8. razredu, zato lahko uvodno motivacijo ponovno gradimo na ponavljanju snovi in s tem krepimo učenčevo samozavest ter ponovimo usvojeno znanje. Naš predlog je, da z učiteljevo pomočjo učenci ponovijo bistvene značilnosti obdobja, naštejejo glavne slovenske in tuje predstavnike ter njihova dela. Pred obravnavanjem Vodnikovih pesmi učencem dodelimo nalogo, naj na spletu poiščejo zanimivosti o življenju in delu tega avtorja in jih predstavijo ostalim. Tako v pouk vključimo tudi informacijsko tehnologijo, verodostojnost podatkov pa naj preveri učitelj.
2. Uvodna motivacija: učencem preberemo nekaj ugank iz Vodnikove knjige *Uganke zavozlanke*. Ugotovimo, da se je Vodnik posvečal ustvarjanju različnih literarnih

zvrsti. Učencem povemo, kako je Vodnik s svojim literarnim ustvarjanjem zaznamoval obdobje razsvetljenstva in s tem tudi slovensko književnost.

3. Uvodna motivacija: z učenci se pogovorimo o ljubezni: do dekleta, fanta, staršev, dela, domovine. Učence vprašamo, kakšna čustva gojijo do domovine in kaj jim le-ta pomeni. Pogovorimo se o naši domovini, Sloveniji. Razložimo pojme domovina, država, narod ter poiščemo nekatere značilnosti Slovenije (himna, grb, zastava, zgodovina itd.). Učenci tako usvojijo tudi obče znanje o lastni državi, ki je pomembno za dvig narodne zavesti.
4. Uvodna motivacija: Učence postavimo pred problem, ko jim zastavimo nalogo, v kateri naj v besedilo vnesejo manjkajoče besede. Le-te so za lažje vstavljanje zapisane pod besedilom. Nepoznane besede jim razložimo.

Za primer smo vzeli tretjo kitico Vodnikove pesmi *Zadovoljni Kranjec*:

Imam oblačilo domačga _____, ženica pa krilo iz pravga _____;
se sveti na lice ko pih moj _____ nje _____, iglice, nje moderc je zlat.
(besede: *padvána, mezlána, šklát, šapelj*)

4.2.3 UČNA URA: ROMANTIKA (Prešeren: Zdravljica)

Obdobje slovenske romantike je slovensko literaturo povzdignilo v vrh svetovne kulture. Za to je zaslužen največji slovenski pesnik France Prešeren. Naloga učitelja je, da učencem na razumljiv način predstavi veličino in pomembnost njegovih del. Poleg glavnega avtorja tega obdobja morajo učenci spoznati tudi druge predstavnike ter družbene in kulturne okoliščine, v katerih so nastajale Prešernove mojstrovine. Uvodna motivacija ima pri tem pomembno vlogo; preko nje učence uvedemo v čas 19. stoletja in jim ga skušamo predstaviti z različnih perspektiv. Predlogi za uvodno motivacijo učne ure s tematiko Prešernove Zdravljice so naslednji.

1. Uvodna motivacija: učence vprašamo, ob katerih priložnostih so že slišali slovensko himno in ali vedo, kako se ob takšnih priložnostih obnašati. Učencem zavrtimo različne zvrsti Zdravljice v izvedbi različnih slovenskih glasbenikov: rapersko izvedbo Klemna Klemna, Zdravljico v izvedbi Slovenskega okteta ter rock izvedbo Zorana Predina in Lačnega Franca. Vprašamo jih, katera kitica pesmi, ki ima veliko uglasbitev, je postala slovenska himna ter kdaj smo jo dobili. Učence spomnimo tudi na slovenski kulturni praznik, ki ga praznujemo 8. februarja. Poznavanje značilnosti, ki bi jih učenci spoznali ob tovrstni uvodni motivaciji, so potrebne tako za splošno razgledanost nacije kot tudi

za vsakega posameznika, saj preko državnih simbolov krepimo narodno zavest, ki Slovincem prevečkrat manjka.

2. Uvodna motivacija: učencem bomo predstavili avtorja slovenske himne, Franceta Prešerna. Ker so njegovo življenje in dela že obravnavali v nižjih razredih in ga zato poznajo, želimo največjega slovenskega pesnika predstaviti še z drugega zornega kota. Preberemo jim odlomke iz knjige *Preshérn.doc* več avtorjev. Po napovedi besedila namesto učiteljeve poslušamo recitacijo Zdravljice Staneta Severja.
3. Uvodna motivacija: učencem zavrtime odlomek iz filma o Prešernu. Po ogledu se pogovorimo o vtisih in čustvih. Z učenci obnovimo videno (obleke, pohištvo, hiše ...) in s tem osvetlimo življenje 19. stoletja. Pogovorimo se o političnem in družbenem dogajanju, ki je postalo povod za nastanek Prešernove Zdravljice.
4. Uvodna motivacija: učencem pokažemo Prešernovo pesem *Od železne ceste*. Iz nje izberemo besede, ki so jim neznane, in jih postavimo pred problem, naj našteje besede ali besedne zveze razložijo. Primer: *buzakljunski kos, skoporit, mošnja, krotke ptice ...* Pesem je lahkotna, zabavljiva, zato je primerna za uvodno motivacijo.

4.2.4 UČNA URA: REALIZEM (Jenko: Tilka)

Literatura tega obdobja je za učence 9. razreda po naših izkušnjah razmeroma neproblematična in razumljiva. Prav zaradi tega ima učitelj možnost, da obdobje in avtorje učencem predstavi na čim bolj zanimiv in izviren način ter s tem vzbudi interes za globlje zanimanje za tovrstno literaturo. Kako bodo učenci sprejeli določenega avtorja ali delo, je odvisno od učiteljeve uvodne motivacije; le-ta lahko učence stimulira za nadaljnje učenje ali pa izniči njihovo zanimanje. Zato je za dobre in uspešne rezultate potrebno v uvodno motivacijo vložiti kar nekaj truda. Predlogi za uvodno motivacijo učne ure s tematiko značajevke *Tilka* Simona Jenka so naslednji:

1. uvodna motivacija: z učenci se pogovorimo o zaljubljenosti, ljubezni, snubitvi in porokah nekoč in danes. Na PowerPointu jim pokažemo poročni sliki para nekoč in danes in se pogovorimo o snubitvi, zaroki in poroki. Preko pogovora o spremembah, ki so se na področju snubitve in porok zgodile skozi čas, učence pripravimo na besedilo Simona Jenka *Tilka*. S pomočjo uvodne motivacije in prebranega besedila učenci spoznajo družbene spremembe v obdobju 150 let, ki so prinesle spremembe pri izbiri partnerja.

2. uvodna motivacija: z učenci se pogovorimo o različnih človeških karakternih značilnostih in tipih. Opozorimo na sprejemanje vseh ljudi, tudi tistih, ki so na kakršenkoli način posebni. Ugotavljamo, katerega literarnega junaka – posebneža bi izpostavili glede njegovih značajskih lastnosti in posebnosti (npr. Krjavelj, Tantadruj, Pika Nogavička, Bedanec itd.). Preko določenih literarnih junakov – posebnežev napovemo besedilo Tilka, kjer prav tako nastopa od povprečnih ljudi odstopajoči literarni lik. Učenci se učijo strpnosti do drugačnih in drugače mislečih.
3. uvodna motivacija: učence spodbudimo, naj napišejo kratko časopisno novico, v kateri bralcem sporočijo, da sta se poročili dve slavni osebi (po izbiri). S to uvodno motivacijo ponovimo lastnosti notranje in zunanje zgradbe novice. Učenci spodbujajo svojo domišljijo, ponovijo že usvojeno znanje, hkrati pa jih pripravimo na novo snov.

Manj ko je snov problematična, boljše so učiteljeve motivacije. Pomembno je, da so najstarejša obdobja, ki so učencem najbolj tuja, predstavljena na zanimiv in didaktično ustrezen način. Motivacije morajo omogočati čim boljše predstave o dobi, avtorju in njihovih delih ter biti podprte s splošnimi družbeno-kulturnimi značilnostmi takratnega časa.

5 SKLEP

Književnost, literatura in slovstvo so oznake, ki so pomensko povezane in prepletene. Literarni teoretiki jih definirajo različno, vse definicije pa so usmerjene v umetnost, ki ima za izrazno sredstvo besedo oziroma jezik. Literarna besedila vsebujejo nekatere značilnosti, ki se pojavljajo pogostejše kot v neliterarnih. Te značilnosti so: posebna oblikovanost, večpomenskost, izmišljenost oziroma fiktivnost, neodvisnost od kraja in časa nastanka ter umetniškost, ki se kaže kot vpliv vseh značilnosti na bralčevo razmišljanje, ugodje ali vznemirjenje. Pričakovanje enotne definicije o tem, katero besedilo je literarno, bi bilo nesmiselno in utopično. Zato so tudi v slovarjih in leksikonih zapisane različne definicije. Na prvo problemsko vprašanje, zastavljeno v uvodnem delu diplomske naloge, lahko odgovorimo negativno.

Izraz starejša slovenska književnosti je z vidika periodizacije težaven in raztegljiv pojem. Njegova problematika se kaže v neenotnosti pri postavitvi mejnikov, ki so močno fluidni. Literarna zgodovina, katere predmet preučevanja je tudi starejša književnost, je obdobja periodično razdelila, strnila v posamezne dobe, stilne formacije oziroma epohe, ki vsaj na zunaj omogočajo sistematično preglednost. Literarni zgodovinarji so podali naslednje razdelitve: Jože Pogačnik je obdobje od srednjega veka pa do vključno slovenskega realizma označil za starejšo slovensko književnost, Ivan Grafenauer je slovensko književnost razdelil na starejšo in mlajšo, v starejšo po njegovem sodijo obdobja do katoliške obnove in baroka. Na njegovo delitev se je naslanjal tudi Jože Koruza. France Kidrič je z delom *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti* (do leta 1819) postavil mejnik med t. i. starejšim in modernim slovstvom. Letnica 1819 je ostala meja še dolgo po njegovi smrti. Gspan in Legiša sta obdobje starejše slovenske književnosti razumela do konca razsvetljenstva, ki naj bi se končalo z letnico izida Kopitarjeve slovnice leta 1809, sledi pa mu obdobje srednjega obdobja slovenske književnosti. Nekoliko mlajši pogled na slovensko starejšo književnost so podali tudi Igor Grdina, Aleš Bjelčevič in Boža Krakar Vogel. Grdina, ki se je sicer ukvarjal z nabožno književnostjo, je za mejnik med starejšim in mlajšim slovstvom postavil drugo polovico 18. stoletja, ko so nastale *Pisanice od lepeh umetnosti* kot prvi poskus posvetnega pisanja. Bjelčevič se je bolj kot z letnicami ukvarjal s samo literarnostjo starejših slovenskih besedil, pri čemer problematizira tudi ta pojem, Boža Krakar Vogel pa se je pridružila večini in kot starejšo slovensko književnost označila obdobje od reformacije do razsvetljenstva. Iz zgoraj naštetega lahko izluščimo dvojje, in sicer: da najbolj sporno območje ostaja obdobje razsvetljenstva oziroma predromantike ter da so definicije

glede končnega mejnika obdobja starejše književnosti neenotne. Na problemsko vprašanje *»Ali je obdobje starejše slovenske književnosti med literarnimi zgodovinarji enotno določeno?«* moramo odgovoriti negativno. Obdobje slovenskega realizma je hkrati z romantiko med starejšo slovensko književnost uvrstil le Jože Pogačnik, zato lahko tudi na vprašanje *»Ali v starejšo slovensko književnost sodi obdobje slovenskega realizma?«* s stališča literarne zgodovine odgovorimo negativno. S stališča literarne didaktike, ki upošteva učence kot pomemben dejavnik pouka, pa lahko obdobje realizma pogojno uvrstimo med starejšo književnost.

Književnost kot samostojna in umetnostna kulturna panoga je imela pomembno vlogo pri nastajanju in ohranjanju slovenske kulturne zavesti in narodne identitete. Že od samih začetkov v srednjem veku, ko vloga oblikovanja narodne identitete še ni bila med pomembnejšimi nalogami, je književnost slovenski narod že vključevala v zahodnoevropski kulturni krog, ki je oblikoval smer in hitrost duhovnega razvoja. Slovenski narod je vstop v ta krog potrdil z Brižinskimi spomeniki. Pomembni in morda celo prelomni obdobji v slovenski književnosti sta reformacija in razsvetljenstvo. V obdobju konstruiranja slovenske književnosti ter v času, ko je bilo tako narodno kot kulturno prebujenje na vrhuncu, so literatura in literati odigrali pomembno vlogo. Odgovor na problemsko vprašanje *»Ali je starejša slovenska književnost pripomogla h konstruiranju slovenskega naroda in knjižnega jezika?«* je zato pritrdilen.

Starejša slovenska književnost je zaradi določenih specifik in časovne odmaknjenosti mladim bralcem odmaknjena. Starejša slovenska književnost je eden izmed glavnih razlogov za nastanek slovenskega knjižnega jezika, zato je učenje o njej bistvenega pomena za razumevanje in poznavanje književnega razvoja kot ene izmed pomembnejših sestavin nacionalne kulture. Ena izmed institucij, kjer se književnost lahko približa bralcem, je šola, v kateri pouk vodijo za to usposobljeni učitelji. Ker je književnost starejše slovenske književnosti tako za učitelja kot za učence težavna in zaradi kulturnih ter strukturnih neznank marsikomu nerazumljiva, lahko zaradi teh lastnosti postane poučevanje tudi izziv. Znanje, pridobljeno pri pouku književnosti, mora biti trajno in kakovostno za kritično vrednotenje, oblikovanje lastnih predstav, uporabo znanja in podatkov ob drugih priložnostih. Učiteljeva naloga je pouk organizirati tako, da pri učenju ne pride do pasivnega in naučenega vrednotenja, ki ni odvisno od posameznika, zato mora znanje povezati v višje kategorije. Pri tem mora podati smernice in strategije za samostojno, individualno ter skupinsko učenje, spodbujati raziskovanje in upoštevati medpredmetne povezave. Čeprav k trajnemu znanju

pripomore tudi znanje, pridobljeno pri drugih predmetih, je največji izziv prav na učiteljih slovenščine. Na problemsko vprašanje »*Ali je poučevanje starejše slovenske književnosti za učitelje težava ali izziv?*« lahko odgovorimo, da poučevanje starejše slovenske književnosti učiteljem predstavlja tako težavo kot izziv. Pomembno je, da učitelji upoštevajo načela poučevanja, ki izvirajo iz specifičnih dejavnikov in didaktične strukture pouka za to književnost.

Učni načrt za predmet slovenščina le-tega opredeljuje kot ključni splošnoizobraževalni predmet v osnovni šoli. Predmet, ki je sestavljen iz jezikovnega in književnega pouka s pomočjo štirih sporazumevalnih dejavnosti (to je poslušanje, branje, govorjenje, pisanje) uresničuje temeljne cilje. Učenci s pomočjo izbranih književnih besedil poleg sporazumevalne razvijajo še številne druge zmožnosti: doživljajsko, domišljijско-ustvarjalno, vrednotenjsko in intelektualno zmožnost. S pomočjo kulturnih, etičnih, duhovnih in drugih razsežnosti besedne umetnosti se utrjuje domovinska, kulturna in državljanska vzgoja. V učnem načrtu je za 8. razred predpisano poznavanje življenja in del šestih avtorjev starejše slovenske književnosti (vključno z realizmom) ter 2 avtorja v 9. razredu. Poleg obveznih besedil za obravnavo je v učnem načrtu tudi seznam predlaganih besedil; na seznamu najdemo 11 oziroma 10 besedil starejše slovenske književnosti. S pomočjo analize lahko sklenemo, da besedila, predpisana ali predlagana, v večji meri ne sodijo v obdobje starejše slovenske književnosti. Ne glede na ugotovitev, da je starejša slovenska književnost temeljno prispevala k razvoju knjižnega jezika, h konstruiranju naroda in narodne zavesti, učni načrt več prostora pušča mlajšim besedilom. Večja ponudba mlajših oziroma sodobnih besedil pomeni poizkus učencem približati literaturo in branje, medtem ko so vsebine, ki naj bi spodbujale kulturno in nacionalno zavest, v ozadju tako v učnem načrtu kot v berilih (Jarc, 2011, ur. B. Krakar Vogel).

Berila za 8. in 9. razred osnovne šole v večji meri ustrezajo učnemu načrtu. Izmed vseh obravnavanih besedil samo eno ne izpolnjuje v učnem načrtu predpisanega seznama besedil. Vsa analizirana berila so antologijskega tipa, avtorji pa so se pri izbiri besedil posluževali literarnozgodovinskega oziroma literarnoteoretičnega načela ali obeh. V berilih je bogat didaktični instrumentarij, saj poleg literarnih besedil zasledimo še fotografije, biografije avtorjev, slovarčke, dodatne naloge, stvarna pojasnila in celo anekdote. Zastopanost besedil starejše slovenske književnosti se sklada s številom besedil, zapisanih v učnem načrtu, čeprav bi imeli avtorji glede na antologijski tip besedil možnost razširiti repertoar.

Za potrebe diplomske naloge smo prisostvovali petim uram književnosti v osnovni šoli Horjul. Čeprav smo želeli tudi sami pripraviti nastop, nam zaradi tehničnih težav in bolezni ene od učiteljic to ni uspelo. Naši izsledki so naslednji:

- 1) Specifične okoliščine, v katerih smo opazovali pouk (obnova šole, odsotnost učiteljice), omogočajo morebitna odklanjanja od predvidenega poteka učne ure.
- 2) Rezultati takšnih opazovanj so kratkoročni, saj bi morali za konkretnejše ugotovitve opazovati več generacij učencev v različnih osnovnih šolah z različnimi učitelji. Ker je za potrebe diplomske naloge to nemogoče, lahko naše rezultate podpremo z opazovanjem v osnovni šoli Horjul, opremo pa se lahko tudi na izkušnje učiteljic z dolgoletnim poučevanjem in poznavanjem učencev.
- 3) Za trajnejše in bolj kakovostno znanje bi morali učenci spoznati širši družbeni in kulturni kontekst nastanka umetnostnih tekstov v določenih literarnih obdobjih. Za to bi bili potrebni pestrejši pristopi, samostojno raziskovanje učencev in uporaba informacijske-komunikacijske tehnologije. Spoznavanje literarnih del bi moralo potekati tudi izven pouka književnosti, v knjižnici, z medpredmetnimi povezavami, preko izbirnih predmetov in ne nazadnje izven šolske stavbe.
- 4) Učenci so imeli največ težav z razumevanjem besedila iz obdobja protestantizma. Tak rezultat je predvidljiv, saj je preteklo že dobrih 460 let od nastanka prvih slovenskih knjig. Učencem so zagotovo najbližja protestantska besedila, ki so bila že izvirno namenjena mladim bralcem. Vendar takih besedil zdaj ne berejo, zato bi bilo treba repertoar popestriti in upoštevati še druga didaktična načela. Obdobje slovenske reformacije je bistvenega pomena za razvoj in obstoj kulture slovenskega naroda in kot taki bi ji morali posvečati veliko pozornosti.
- 5) Obdobje razsvetljenstva presenetljivo za učence osnovne šole ni problematično kljub časovni oddaljenosti.
- 6) France Prešeren kot glavni predstavnik slovenske romantike je eden izmed avtorjev, ki je za obravnavo v osnovni šoli težaven. Zaradi uvajanja neznanih pesniških oblik v slovenski jezik ter njegove želje po kultivirani literaturi je močno prispeval k oblikovanju in razvoju slovenske književnosti. Tudi zanj velja upoštevati specifične za didaktično obravnavo.
- 7) Doba realizma po naših opazovanjih s stališča recepcije skupine osnovnošolcev ne sodi v obdobje slovenske starejše književnosti. Na problemsko vprašanje moramo

odgovoriti delno negativno, saj so kljub dobri recepciji mnoga besedila oziroma njihove sestavine zaradi jezikovne in kulturne tujosti še vedno težke.

Mednarodne raziskave bralne pismenosti PIRLS² iz leta 2011 so pokazale, da se slaba bralna pismenost slovenskih osnovnošolcev počasi, a vztrajno dviguje. S pomočjo dobro organiziranega pouka in uspešnega učitelja bi k dvigu ravni bralne pismenosti pa tudi k izrazitejši kulturni in nacionalni zavesti prihodnjih generacij precej pripomoglo ustrezno šolsko branje starejših besedil.

² <http://www.pei.si/Sifranti/InternationalProject.aspx?id=20> (28. 1. 2014)

LITERATURA IN VIRI

- Ahačič, K. Kulturne razlike kot izhodišče za kvalitetnejšo ciljno obravnavo jezika in književnosti Trubarjevega časa. *Slovenščina med kulturami*. Ur. M. Košuta. Slavistično društvo Slovenije: Celovec, 2008.
- Ahačič, K. et. al. Primož Trubar.doc. Rokus Klett: Ljubljana, 2008
- Ambrožič D. et. al. *Branja 1*: berilo in učbenik za 1. letnik gimnazij ter štiriletnih strokovnih šol. DZS: Ljubljana, 2001.
- *Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti*. Vzgoja za strpnost in sprejemanje drugačnosti preko mladinske književnosti. Ur. N. Šlibar. Center za pedagoško izobraževanje, Filozofska fakulteta: Ljubljana, 2006.
- Bjelčevič, A. Kaj spada v starejšo književnost do Pisanic? *Reformacija na Slovenskem* (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva). Ur. A. Bjelčevič. Znanstvena založba Filozofske fakultete: Ljubljana, 2010.
- Bjelčevič, A. Starejša slovenska književnost v literarni vedi po letu 1990. *Slavistična revija*, letnik 61/2013, št. 1. Ur. M. Hladnik. str. 117–134.
- Blažič, M. Poučevanje starejše slovenske književnosti v devetletki – študij primera Primož Trubar. *Reformacija na Slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*. Ur. A. Bjelčevič. Znanstvena založba Filozofske fakultete: Ljubljana, 2010.
- Blažič M. et. al. *Svet iz besed 8*: berilo za 8. razred devetletne osnovne šole. Rokus Klett: Ljubljana, 2007.
- Blažič M. et. al. *Svet iz besed 9*: berilo za 9. razred devetletne osnovne šole. Rokus Klett: Ljubljana, 2007.
- Cirman M. et. al. *Spletaj niti domišljije*: berilo za 8. razred devetletne osnovne šole. DZS: Ljubljana, 2007.
- Cirman M. et. al. *Z roko v roki*: berilo za 9. razred devetletne osnovne šole. DZS: Ljubljana, 2002.
- Cuderman M. et. al. *Branja 2*: berilo in učbenik za 2. letnik gimnazija ter štiriletnih strokovnih šol. DZS: Ljubljana, 2002.
- Grafenauer, I. *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Mohorjeva družba: Celje, 1973.
- Grdina, I. *Starejša slovenska nabožna književnost*. DZS: Ljubljana, 1997.
- Grosman, M. *Bralec in književnost*. DZS: Ljubljana, 1989.

- Honzak M. et. al. *Dober dan, življenje*: berilo za 8. razred devetletne osnovne šole. Založba Mladinska knjiga: Ljubljana, 2000.
- Honzak, M. et. al. *Skrivno življenje besed*: berilo za 9. razred devetletne osnovne šole. Založba Mladinska knjiga: Ljubljana, 2012.
- Janež, S. *Zgodovina slovenske književnosti*. 2. predelana izdaja. Založba Obzorja: Maribor, 1957.
- Janež, S., Ravbar, M. *Pregled slovenske književnosti*. 7. dopolnjena izdaja. Založba Obzorja: Maribor, 1978.
- Jarc, K. Učenci in učitelji o domoljubju – iz raziskave. *Slavistika v regijah*, 2013. Ur. B. Krakar-Vogel. Slavistično društvo Slovenije: Ljubljana, 2013.
- Juvan, M. *Vezi besedila: študije o slovenski književnosti in medbesedilnosti*. Literarno-umetniško društvo Literatura: Ljubljana, 2000.
- Juvan, M. Vprašanje o literarnosti – nekaj uvodnih opazanj. *Slavistična revija*, letnik 45/1997, številka 1–2. T. Korošec. str. 207–223.
- Kmecl, M. *Kratek oris slovenske kulturne zgodovine*. XXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 4.–16. julij 1988. Ur. B. Pogorelec. Filozofska fakulteta: Ljubljana, 1988.
- Kmecl, M. *Mala literarna teorija*. Založba M&N: Ljubljana, 1996.
- Kodre, P. Reformacija in protireformacija pri pouku književnosti v slovenski šoli v 20. stoletju. *Reformacija na Slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*. Ur. A. Bjelčevič. Znanstvena založba Filozofske fakultete: Ljubljana, 2010.
- Kordigel Aberšek, M. *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Kos, J. *Literarna teorija*. DZS: Ljubljana, 2001.
- Koruza, J. *Slovstvene študije*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: Ljubljana, 1991.
- Krakar Vogel, B. Književni pouk kot temelj razvijanja raznovrstnih zmožnosti/kompetenc. *Slovenščina v šoli*. letnik 10/2005, številka 3–4, str. 16–20.
- Krakar Vogel, B. Nekatere posebnosti poučevanja starejše književnosti. *Slovenščina med kulturami*. Ur. M. Košuta. Slavistično društvo Slovenije: Celovec, 2008.
- Krakar Vogel, B. *Obravnava književnosti reformacije kot didaktični izziv*. Reformacija na Slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva). Ur. A. Bjelčevič. Znanstvena založba Filozofske fakultete: Ljubljana, 2010.
- Krakar Vogel, B. *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS, 2004.

- Krakar Vogel, B., Blažić, M. *Sistemska didaktika književnosti v praksi*. Pedagoški inštitut: Ljubljana, 2013.
- Laknar, S. *Informacijska in didaktična vrednost beril za 9. razred osnovne šole*. Diplomsko delo. <http://www.pedagogika-andragogika.com/files/diplome/2011/2011-Laknar-Simona.pdf> (8. 12. 2013).
- Ocvirk, A. *Literarni leksikon*. Literarna teorija. DZS: Ljubljana, 1978.
- Paternu, B. *Obdobja in slogi v slovenski književnosti*. Založba Mladinska knjiga: Ljubljana, 1989.
- Paternu, B. Protestantizem in konstruiranje slovenske književnosti. *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. B. Pogorelec in J. Koruza. Filozofska fakulteta: Ljubljana, 1986.
- Pečjak, S. et. al. *Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo: Ljubljana, 2006.
- Pezdirc-Bartol, M. Branje kratke zgodbe v luči recepcijskih teorij. *Slovenska kratka pripovedna zgodba*. Ur. I. Novak Popov. Filozofska fakulteta: Ljubljana, 2006.
- Pirjevec, M. *Dvoje izvirov slovenske književnosti*. Slovenska matica: Ljubljana, 1997.
- Pogačnik, J. *Slovenska književnost 1*. DZS: Ljubljana, 1998.
- Pogačnik, J. Srednji vek na Slovenskem kot slovstveni pojem. V: *Srednji vek v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. J. Toporišič. Filozofska fakulteta: Ljubljana, 1988.
- Pogačnik, J. *Starejše slovensko slovstvo*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: Ljubljana, 1990
- Pogačnik, J., Zadravec, F. *Zgodovina slovenskega slovstva*. Založba Obzorja: Maribor, 1973.
- *Različne vrste branja terjajo razvijanje različnih bralnih strategij*. Zbornik Bralnega društva Slovenije. Ur. M. Ivšek. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2001.
- Rosandić, D. *Metodika književne vzgoje*. Maribor: Obzorja, 1991.
- Saksida, I. et. al. *Poti in razpotja didaktike književnosti*. Mengeš: Založba Izolit, 2008.
- Saksida, I. et. al. *Preshérn.doc*. Rokus: Ljubljana, 2004.
- *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Zbornik predavanj/43. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ur. I. Novak-Popov. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete: Ljubljana, 2007.

- Šlibar, N. Sedmero tujosti literature – ali: o nelagodju v/ob literaturi. Literatura kot tujost, drugost, drugačnost. *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ur. B. Krakar-Vogel. Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko: Ljubljana, 2008.
- Virk, T. *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo: Ljubljana, 2003.
- Virk, T. Zakaj je književnost pomembna? *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ur. B. Krakar-Vogel. Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko: Ljubljana, 2008.

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Blanka Delalut izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo in da so uporabljeni viri ter literatura korektno navedeni.

Ljubljana, april 2014

Blanka Delalut